

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013)

Πράξη: «Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών και μαθητριών»

Κωδικός Έργου: 86040

Άξονας Προτεραιότητας 2: «Αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης στις 3 Περιφέρειες Σταδιακής Εξόδου»

Αγγελική Κοιλιάρη

**Έκθεση σχετικά με τη διεθνή εκπαιδευτική πρακτική
για τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής
μαθητών και μαθητριών μεταναστευτικού περιβάλλοντος**

ΔΡΑΣΗ 5: Ενίσχυση της μητρικής γλώσσας των μαθητών και μαθητριών

Υποδράση 5.1: «Ανίχνευση αναγκών για την ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών και μαθητριών»

Ομάδα έργου

Επιστημονικά υπεύθυνη υποδράσης 5.1

- Κοιλιάρη Αγγελική, καθηγήτρια Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας / Κοινωνιογλωσσολογίας Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α.Π.Θ.

Ερευνητές / Ερευνήτριες

- Τσάκωνα Βασιλική, επίκουρη καθηγήτρια Δ.Π.Θ.
- Κουτσοριδής Γιάννης, ΜΑ, σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
- Περπερίδης Γιώργος, ΜΑ, ΕΕΠ για τη διδασκαλία της γερμανικής γλώσσας με δυνατότητα εφαρμογής νέων τεχνολογιών, Α.Π.Θ.

Γραμματειακή Υποστήριξη

- Καλλιμάνη Ελένη, Ι.Δ.Α.Χ. Α.Π.Θ.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
1. Διεθνείς Εκπαιδευτικές Πρακτικές	7
2. Συμπεράσματα	33
3. Βιβλιογραφία	34
4. Ηλεκτρονικές πηγές	37

Εισαγωγή

Η παρουσία σημαντικού αριθμού μαθητών και μαθητριών μεταναστευτικού περιβάλλοντος έχει σημαντικές επιπτώσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα *per se*. Η πεποίθηση που επικρατεί ευρύτατα ότι η μεγάλη συγκέντρωση αλλοδαπών μαθητών και μαθητριών που ανήκουν συνήθως στα χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα κρατά χαμηλά το επίπεδο εκπαίδευσης στα σχολεία¹ φαίνεται να οδηγεί σε πολλές περιπτώσεις οικογένειες να αλλάζουν τη διεύθυνση κατοικίας τους προκειμένου να εγγράψουν τα παιδιά τους σε άλλο δημόσιο σχολείο ή να αποφασίζουν να τα στείλουν σε ιδιωτικό σχολείο προκειμένου -κατά την εκτίμησή τους- τα παιδιά τους νατύχουν καλύτερης εκπαίδευσης.

Η έρευνα όμως δείχνει ότι οι μαθητές και μαθήτριες μεταναστευτικού περιβάλλοντος αποδίδουν καλύτερα σε εκπαιδευτικά συστήματα όπου δίνεται μεγάλη προτεραιότητα στην ισότητα στην εκπαίδευση². Αυτό σημαίνει ότι η δημόσια εκπαίδευση θα πρέπει να παρέχεται με βάση τις αρχές της ισονομίας και κριτήρια ποιότητας που αφορούν όλους τους μαθητές και όλες τις μαθήτριες.

Η εκπαιδευτική πρακτική απέναντι στις αλλόγλωσσες ομάδες μαθητών και μαθητριών εντάσσεται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης που στη βιβλιογραφία συναντάται συχνά ως εκπαίδευση μειονοτήτων (*minority education*) και περιλαμβάνει κάθε είδος εκπαίδευσης που απευθύνεται στους αλλόγλωσσους μαθητές και μαθήτριες, ακόμη και εάν δεν πρόκειται για μαθητές και μαθήτριες που ανήκουν σε ομάδες πληθυσμού ανεγνωρισμένες θεσμικά ως μειονοτικές. Πρόκειται για ειδικό τύπο εκπαίδευσης, συνήθως δίγλωσσης (*bilingual education*)³, που στο πλαίσιο του γενικού δικαιώματος στην εκπαίδευση προϋποθέτει την ύπαρξη σχετικού εθνικού ή διεθνούς δικαίου, εφαρμόζεται μετά από κρατική παρέμβαση και θα πρέπει να υποστηρίζει τη διατήρηση της γλωσσικής, πολιτισμικής, εθνοτικής ή ενδεχομένως εθνικής ταυτότητας της αλλόγλωσσας ομάδας.

Στο πλαίσιο αυτού του γενικού αλλά και ταυτόχρονα ειδικού τύπου της δίγλωσσης εκπαίδευσης (και στο μέτρο που αφορά μαθητές και μαθήτριες με μεταναστευτικό υπόβαθρο) εντάσσονται κάθε είδους προγράμματα όπου η γλώσσα καταγωγής είναι μέσο ή/και αντικείμενο διδασκαλίας και οδηγούν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σε δύο γλώσσες (Γ1 και Γ2). Από τον τρόπο που μία κοινωνία αντιμετωπίζει τις «άλλες» γλώσσες σε σχέση με την «οικεία» κυρίαρχη και συνήθως επίσημη γλώσσα εξαρτάται εάν και τι είδους πρόγραμμα δίγλωσσης εκπαίδευσης θα επιλεγεί. Το εκάστοτε πολιτικό και οικονομικό σύστημα και οι *πολιτισμικές* και *ιστορικές* ιδιαιτερότητες κάθε κοινωνίας καθορίζουν τη δομή των εκπαιδευτικών θεσμών στους οποίους θα

---

¹ Maiztegui-Oñate & Santibáñez-Gruber 2010

² Commission of the EC 2008, Cummins 2001, Παπαδοπούλου, 2009

³ Κοιλιάρη 2005: 76 κ.ε., όπου και σχετική βιβλιογραφία

πρέπει και ενταχθεί και να λειτουργήσει ένα σύστημα διγλωσσης εκπαίδευσης για τους μαθητές και μαθήτριες με διαφορετική από την επίσημη γλώσσα. Η έκταση αυτού του συστήματος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τη συνοχή, το μέγεθος του πληθυσμού που μιλά άλλη γλώσσα από την κυρίαρχη, την κοινωνική θέση της ομάδας καθώς και το κύρος της γλώσσας της στην κοινωνία.

Οι πρακτικές που εφαρμόστηκαν και εφαρμόζονται στα εκπαιδευτικά συστήματα διαφόρων χωρών που υποδέχτηκαν μεγάλο αριθμό αλλοδαπών / μεταναστών φαίνεται να παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία και αρκετές διαφοροποιήσεις. Παρόλα αυτά, υπάρχουν και σημαντικές ομοιότητες μεταξύ συστημάτων σε χώρες που έχουν μεταξύ τους διαφορετικό κοινωνικό – οικονομικό υπόβαθρο. Ωστόσο, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι είναι πιθανόν μια πρακτική που ήταν αποτελεσματική σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες να μη δώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα σε διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Μέχρι τώρα φαίνεται να υπάρχουν δύο βασικές πρακτικές για τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής εντός του εκπαιδευτικού συστήματος των χωρών υποδοχής. Στην πρώτη επικρατεί η άποψη ότι οι αλλοδαποί μαθητές και μαθήτριες έχουν το δικαίωμα να διδαχτούν τη γλώσσα καταγωγής τους **μέσα** στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής. Ο Cummins (2001) προτείνει τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής των μαθητών και μαθητριών μέσα στο σχολείο καθώς - όπως ισχυρίζεται - αυτό όχι μόνο δεν εμποδίζει την εκμάθηση της γλώσσας υποδοχής, αλλά αντιθέτως ο εμπλουτισμός του γλωσσικού ρεπερτορίου του μαθητή επηρεάζει θετικά τις σχολικές επιδόσεις του. Ωστόσο, η υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα οικονομικών πόρων και ανθρώπινου δυναμικού και κυρίως από την ευελιξία του εκπαιδευτικού συστήματος, διότι τα μαθήματα αυτά θα πρέπει με κάποιο τρόπο να είναι ενταγμένα στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου. Έχει αποδειχθεί ότι τα μαθήματα πέραν του επίσημου αναλυτικού προγράμματος υπερφορτώνουν τους μαθητές και μαθήτριες προσθέτοντας επιπλέον ώρες διδασκαλίας και μπορεί να τους προκαλέσουν αισθήματα απόρριψης μια και υπάρχει η πιθανότητα να αισθανθούν οι ίδιοι ότι «στιγματίζονται» φοιτώντας σε τέτοια τμήματα⁴.

Η δεύτερη, λιγότερο όμως διαδεδομένη, πρακτική αφορά τη σύναψη διμερών εκπαιδευτικών συμφωνιών μεταξύ των χωρών υποδοχής και των χωρών καταγωγής. Εδώ απαιτείται καλή συνεργασία μια και οι δύο χώρες δικαιούνται να συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής. Οι πόροι διατίθενται συνήθως από τη χώρα υποδοχής ενώ η χώρα προέλευσης διαθέτει τους δασκάλους της γλώσσας. Τα μαθήματα προσφέρονται στις περισσότερες περιπτώσεις εκτός ωρολογίου προγράμματος του σχολείου, συνήθως απογεύματα ή Σάββατα ή/και Κυριακές.

Στο πλαίσιο των διμερών εκπαιδευτικών συμφωνιών μεταξύ των χωρών

---

⁴ De Coster 2009

υποδοχής και των χωρών καταγωγής εντάσσεται και η λειτουργία των αμιγώς «εθνικών» σχολείων. Η γλώσσα καταγωγής είναι το αποκλειστικό μέσο διδασκαλίας, ακολουθείται συνήθως το ΑΠ και χρησιμοποιείται το διδακτικό υλικό των σχολείων της χώρας καταγωγής και οι δάσκαλοι προέρχονται από τη χώρα καταγωγής και στις περισσότερες περιπτώσεις δεν γνωρίζουν με επάρκεια τη γλώσσα υποδοχής η οποία διδάσκεται ως ξένη και σε κάποιες περιπτώσεις ως δεύτερη. Κλασσικό παράδειγμα τα ελληνικά σχολεία που λειτούργησαν για δεκαετίες στη Γερμανία.

Σε πολλές περιπτώσεις η έλλειψη επαρκούς νομικού πλαισίου και οικονομικών πόρων οδηγεί τις μεταναστευτικές κοινότητες στο να αναλάβουν οι ίδιες την ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής προσφέροντας στις περισσότερες περιπτώσεις μαθήματα γλώσσας εκτός σχολείου, συνήθως απογεύματα ή Σάββατα ή/και Κυριακές. Στην περίπτωση αυτή το κόστος λειτουργίας το αναλαμβάνουν οι γονείς, ενώ οι δάσκαλοι μπορεί να είναι και εθελοντές.

Στην Ελλάδα όπου και την εποχή της οικονομικής κρίσης οι αλλοδαποί μαθητές και μαθήτριες αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του μαθητικού πληθυσμού η συζήτηση για τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών και μαθητριών και μαθητριών στο δημόσιο σχολείο ή η υποστήριξη με πρόσφορους τρόπους από την πλευρά της πολιτείας μαθημάτων γλώσσας καταγωγής παραμένει ανοικτή.

Στην έκθεση αυτή παρουσιάζεται η διεθνής εκπαιδευτική πρακτική που αφορά την ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής των αλλοδαπών (μεταναστών) και παλιννοστούντων μαθητών και μαθητριών όπως αυτή καταγράφεται σε μελέτες που συγκεντρώθηκαν επιλεκτικά με κύρια κριτήρια την (ως επί το πλείστον) πρόσφατη (μέχρι το 2011) δημοσίευσή τους και τις αναφορές που κάνουν σε πλήθος άλλων συναφών γύρω από το θέμα ερευνών⁵. Οι μελέτες αυτές αφορούν διαφορετικές κοινωνικοπολιτισμικές κοινότητες ανά τον κόσμο και εξετάζουν ποικίλες ανάγκες και πρακτικές.

---

⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2002 υπάρχει το ειδικό περιοδικό *Heritage Language Journal* που ασχολείται αποκλειστικά με τέτοιου είδους θέματα.

1. Διεθνείς Εκπαιδευτικές Πρακτικές

1.1 Αυστραλία

Η παροχή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Αυστραλία είναι πρωτίστως ευθύνη των Πολιτειακών Κυβερνήσεων, οι οποίες καλύπτουν τις οικονομικές ανάγκες των σχολικών μονάδων και θέτουν το νομοθετικό και διοικητικό πλαίσιο λειτουργίας τους. Ωστόσο, η Κοινοπολιτειακή Κυβέρνηση παρέχει σημαντική οικονομική υποστήριξη στις Πολιτείες γενικώς, αλλά και ειδικώς με χρηματοδοτήσεις εξειδικευμένων προγραμμάτων, ενώ έχει και συντονιστικό ρόλο. Σε γενικές γραμμές, όλες οι Πολιτείες κινούνται σε παρόμοια πλαίσια όσον αφορά τους στόχους και τις στρατηγικές-πολιτικές, με διαφορές σε διατυπώσεις και ονομασίες.

Το Νομοθετικό Πλαίσιο (DECS 2007-2011) επικυρώνει την εκμάθηση των Αυστραλιανών γηγενών γλωσσών, κινεζικών, γαλλικών, γερμανικών, ινδονησιακών, ιταλικών, ιαπωνικών, ελληνικών, ισπανικών και βιετναμέζικων ως τμήμα του προγράμματος σπουδών που προσφέρεται από τα σχολεία είτε ως «Δεύτερη Γλώσσα» (Language other than English, LOTE) είτε ως «Διατήρηση Πρώτης Γλώσσας» (First Language Maintenance, FLM). Έτσι, υπάρχουν σχολεία που προσφέρουν, για παράδειγμα, ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα, άρα όλα τα παιδιά μπορούν να κάνουν ελληνικά ή να επιλέξουν ελληνικά ως μια από τις άλλες γλώσσες που προσφέρει το σχολείο. Υπάρχουν επίσης σχολεία που προσφέρουν ελληνικά μόνο για μαθητές ελληνικής καταγωγής (FLM), ανεξάρτητα από το πόσες άλλες γλώσσες διδάσκονται στο σχολείο. Τέλος, υπάρχουν και σχολεία όπου προσφέρεται συνδυασμός και των δύο, που σημαίνει ότι πέρα από τις ώρες LOTE υπάρχουν και ώρες ελληνικής γλώσσας ως FLM για τα παιδιά αυτά, ξεχωριστά από τα άλλα παιδιά της τάξης τους.

Τα μαθήματα FLM γίνονται μέσα στο κανονικό πρόγραμμα του σχολείου και, κατά συνέπεια, τα παιδιά που τα παρακολουθούν πρέπει να αφήνουν τους συμμαθητές τους, οι οποίοι παρακολουθούν κάποιο άλλο μάθημα (ίσως και πιο ελκυστικό, π.χ. αθλητισμό, τεχνικά, μαγειρική). Όσο κι αν αυτό προσφέρει στους μαθητές ελληνικής καταγωγής επιπλέον χρόνο διδασκαλίας της γλώσσας, δεν είναι πάντα ευπρόσδεκτο από τα παιδιά.

Για να δημιουργηθεί, για παράδειγμα, τμήμα ελληνικών σε ένα σχολείο υπάρχουν οι εξής προϋποθέσεις:

- Να υπάρξει σχετικό αίτημα από ικανό αριθμό γονέων προς την Επιτροπή Προγράμματος Μαθημάτων.
- Να γίνει το αίτημα δεκτό από τη Σχολική Επιτροπή, την Επιτροπή Προγράμματος Μαθημάτων και τον Διευθυντή.
- Να υπάρχει διαθέσιμος δάσκαλος που να επιθυμεί να διδάξει ή να υπάρχει η θέση και να προκηρυχθεί η κάλυψή της.
- Να δεχτούν οι Επιτροπές, ουσιαστικά ο Διευθυντής, να ανοίξει θέση για δάσκαλο ελληνικής γλώσσας.

- Να υπάρχουν διαθέσιμες ώρες από το σύνολο του διδακτικού ωραρίου του σχολείου για να διδαχτούν τα ελληνικά ή και άλλη γλώσσα.

Έχουν αναφερθεί περιπτώσεις κρατικών σχολείων που ενδιαφέρθηκαν από μόνα τους να προσφέρουν στους μαθητές τους μαθήματα ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού, στον χώρο του σχολείου, μετά τη λήξη του κανονικού ωραρίου. Από την άλλη, έχουν χαθεί θέσεις διδασκαλίας ελληνικών στα σχολεία, επειδή ο αριθμός των παιδιών δεν ήταν ικανοποιητικός. Σε άλλες περιπτώσεις συμπύσσονται τμήματα και γίνεται συνδιδασκαλία διαφορετικών τάξεων, με αποτέλεσμα τη συνύπαρξη πολλών ηλικιακών και μαθησιακών επιπέδων, γεγονός που υποβαθμίζει το επίπεδο της παρεχόμενης διδασκαλίας.

Στην Αυστραλία, οι εθνικές γλώσσες διδάσκονται επίσης στα απογευματινά-σαββατιανά τμήματα, τα οποία αναγνωρίζονται και ελέγχονται από το Συμβούλιο των Εθνικών Σχολείων, το οποίο εποπτεύεται από το Πολιτειακό Υπουργείο Παιδείας. Για να αναγνωριστούν αυτά τα σχολεία πρέπει να ιδρυθούν και να διοικούνται από κάποιο οργανωμένο φορέα, όπως για παράδειγμα την εκκλησιαστική κοινότητα, τον σύλλογο γονέων κ.ά., ενώ επιχορηγούνται οικονομικά ανάλογα με τον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητών. Το ίδιο Συμβούλιο ελέγχει και αναγνωρίζει τους δασκάλους που διδάσκουν σε αυτά, τα κριτήρια όμως σχετικά με το επίπεδο γνώσης της γλώσσας και τη διδακτική-παιδαγωγική κατάρτιση συχνά δεν είναι αυστηρά.

Σε απομακρυσμένες περιοχές της χώρας γίνονται μαθήματα μέσω διαδικτύου (video conference), το οποίο –ας σημειωθεί– χρησιμοποιείται ευρέως και από κανονικά σχολεία για την υποστήριξη της σχολικής ζωής (μέσω ιστοσελίδων), αλλά και τη διδασκαλία (επιπλέον ασκήσεις, υποστήριξη ασθενούντων μαθητών και μαθητριών κ.ά.).

Ξεχωριστή είναι η περίπτωση του Κολεγίου Ανοιχτής Πρόσβασης⁶, το οποίο λειτουργεί δίνοντας τη δυνατότητα σε μαθητές να μάθουν μια γλώσσα με εξ αποστάσεως εκπαίδευση ή να συντηρήσουν και να αναπτύξουν την πρώτη γλώσσα τους εκτός των αγγλικών. Κάθε χρόνο λειτουργεί και ένα εντατικό πρόγραμμα κατασκήνωσης για μαθητές των τάξεων 8 έως 10, όπου τα παιδιά παίρνουν μέρος σε γλωσσικές δραστηριότητες και αποκτούν διαπολιτισμικές εμπειρίες.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η φοίτηση σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες για μαθητές και μαθήτριες καθώς και φοιτητές και φοιτήτριες που δεν είναι Αυστραλοί υπήκοοι ή έχουν άδεια παραμονής και εργασίας με σκοπό τη μόνιμη διαμονή, προϋποθέτει πληρωμή διδάκτρων και μάλιστα προπληρωμένων⁷.

---

⁶ Open Access College (2012)

⁷ Κουτσού (2007)

1.2 Αυστρία

Η Αυστρία ενέταξε τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής των αλλοδαπών μεταναστών μαθητών στο πρόγραμμα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης την προηγούμενη δεκαετία, και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση την τρέχουσα δεκαετία. Σήμερα, μέσα από τα προγράμματα διδασκαλίας της γλώσσας καταγωγής διδάσκονται συνολικά 19 γλώσσες στις οποίες συμπεριλαμβάνονται αρκετές ευρωπαϊκές γλώσσες, αραβικά, κινέζικα, τσετσένικα, φαρσί (περσικά) και παστό (αφγανικά), με τον μεγαλύτερο αριθμό τμημάτων να αφορά τη διδασκαλία σερβοκροατικών και τουρκικών. Τα μαθήματα είναι προαιρετικά και άλλοτε γίνονται στη διάρκεια του κανονικού σχολικού προγράμματος (στην περίπτωση των δύο πιο διαδεδομένων γλωσσών στα δημοτικά σχολεία της Βιέννης) και άλλοτε σε απογευματινά τμήματα. Αυτά τα τελευταία είναι και τα πιο συνηθισμένα, ιδιαίτερα όταν οι γλώσσες που διδάσκονται είναι σχετικά σπάνιες και οι μαθητές και μαθήτριες που τα παρακολουθούν προέρχονται από διαφορετικά σχολεία.

Το πιο συχνό παράπονο των Αυστριακών είναι ότι πολλοί μετανάστες δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν να μάθουν γερμανικά. Αυτό οδήγησε την ομοσπονδιακή κυβέρνηση να ορίσει τη γλωσσική εκπαίδευση υποχρεωτική για όλους τους μετανάστες, με την απειλή της απώλειας της άδειας παραμονής σε όποιον αποτύχει⁸.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση ξεκινά από τους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς και προσφέρει μαθήματα γλώσσας στους περίπου 8.000 νεοαφιχθέντες κατ' έτος. Στα δημοτικά σχολεία η διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής δεν υπόκειται σε εξετάσεις. Στη δευτεροβάθμια η εξέταση είναι προαιρετική. Η «μητρική γλώσσα» μπορεί να αντικαταστήσει τη «γλώσσα διδασκαλίας» στο σύστημα αξιολόγησης και αυτή τότε εξετάζεται ως ξένη γλώσσα⁹.

Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν στα τμήματα γλωσσών καταγωγής προσλαμβάνονται από το κράτος, όπως οι εκπαιδευτικοί των κανονικών τμημάτων. Στις Επαρχιακές Σχολικές Επιτροπές έχουν δημιουργηθεί συμβουλευτικά κέντρα για τους μετανάστες. Επιπλέον, τοπικά σχολικά συμβουλευτικά κέντρα σε κάποιες επαρχίες προσφέρουν πληροφόρηση και υποστήριξη σε δασκάλους, γονείς και μαθητές. Αυτά συχνά λειτουργούν σε στενή συνεργασία με μη εκπαιδευτικά τοπικά ιδρύματα.

Το Υπουργείο Παιδείας της Αυστρίας εκδίδει κάθε χρόνο εγκύκλιο με τις επίκαιρες πληροφορίες αναφορικά με τα μαθήματα γλώσσας καταγωγής. Επιπλέον, διαθέτει μια εξαιρετικά οργανωμένη και πληροφορημένη ιστοσελίδα για όλα τα θέματα που αφορούν την οργάνωση και τη διδασκαλία αυτών των μαθημάτων¹⁰. Δυνητικά κάθε γλώσσα καταγωγής μπορεί να διδαχτεί, εφόσον

---

⁸ JCEA (2007)

⁹ De Coster (2009)

¹⁰ Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur (2012)

εκδηλωθεί το ανάλογο ενδιαφέρον, συμπληρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός μαθητών και υπάρχει από την υπηρεσία το απαιτούμενο διδακτικό προσωπικό. Στους κατά τόπους σχολικούς συμβούλους έχει ανατεθεί και το έργο να διερευνούν τις συνθήκες και, όπου είναι δυνατό, να πραγματοποιούνται τα μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής.

Το 2011/12 διδάσκονται οι εξής μητρικές γλώσσες: αλβανικά, αραβικά, αρμενικά, βόσνια, κροατικά, σερβικά, βουλγαρικά, κινέζικα, νταρί, γαλλικά, κουρδικά, παστό, περσικά, πορτογαλικά, πολωνικά, ρουμανικά, ρώσικα, σλοβάκικα, ισπανικά, τσέχικα, τσετσενικά, τούρκικα και ουγγρικά. Τα μαθήματα μπορεί να είναι σε περιβάλλον τάξης, αλλά και να χωρίζονται οι μαθητές και μαθήτριες σε μικρές ομάδες, εάν ο αριθμός των ενδιαφερομένων μαθητών για μια γλώσσα είναι μεγάλος. Επίσης, είναι δυνατός και ο συνδυασμός των δύο μορφών διδασκαλίας, ο οποίος κρίνεται ουσιαστικός. Για οργανωτικούς λόγους είναι δυνατή η συμμετοχή σε ένα τμήμα μαθητών από διαφορετικές τάξεις, διαφορετικά σχολεία και τύπους σχολείων. Το μάθημα της γλώσσας καταγωγής διδάσκεται τουλάχιστον δύο ώρες την εβδομάδα και αναγράφεται ότι το παρακολούθησε ο μαθητής σε οποιοδήποτε σχολικό αποδεικτικό εκδίδεται για αυτόν.

1.3 Γαλλία

Στη Γαλλία, από το σχολικό έτος 2008/09 τα μαθήματα γλώσσας καταγωγής και πολιτισμού (ιδιαίτερα Ισπανικών, Ιταλικών και Πορτογαλικών) μπορούν να ενταχθούν στη διδασκαλία ξένων γλωσσών και έτσι να συμπεριληφθούν στα κανονικά αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα των σχολείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί στη διαδικασία αυτή, κυρίως ως αποτέλεσμα του εθνικού συστήματος εκπαίδευσης και προσόντων για τους εκπαιδευτικούς των ξένων γλωσσών¹¹.

Σε δημοτικό σχολείο του Παρισιού οργανώθηκαν δίγλωσσες τάξεις για όλους τους μαθητές και μαθήτριες. Διδάσκονταν 5 ώρες την εβδομάδα την αραβική γλώσσα καθώς και μαθηματικά, ιστορία, γεωγραφία, γυμναστική στα αραβικά. Αξιολογήσεις αυτού του προγράμματος, που έγιναν από Γάλλους επιθεωρητές, υπογράμμισαν πως «οι μαθητές και μαθήτριες αυτοί που διδάσκονται πέντε ώρες την εβδομάδα λιγότερο Γαλλικά από τους συμμαθητές και μαθήτριες τους, έχουν καλύτερα αποτελέσματα, όχι μόνο σε τομείς όπως τα μαθηματικά, αλλά επίσης στα γαλλικά, το δε ποσοστό επιτυχίας των δίγλωσσων τάξεων είναι κατά 15% μεγαλύτερο από αυτό των παραδοσιακών τάξεων»¹².

---

¹¹ De Coster 2009

¹² Castellotti 2008

1.4 Γερμανία

Η Γερμανία, που αποτελεί χώρα υποδοχής μεταναστών εδώ και περίπου 60 χρόνια, δοκίμασε διαφορετικά μοντέλα εκμάθησης ή/και ενίσχυσης των γλωσσών καταγωγής των μεταναστών, είτε αυτά στηρίζονταν από γερμανικούς κρατικούς φορείς είτε από τα προξενεία των αντίστοιχων χωρών είτε και από τα δύο. Υβριδικά λειτούργησαν και λειτουργούν διγλωσσα σχολεία σε διάφορες περιοχές της χώρας που έχουν διγλωσσους κλάδους σπουδών σε αρκετές γλώσσες μεταναστών, όπως το Κρατικό Ευρωπαϊκό Σχολείο Βερολίνου¹³ και όσα άλλα επηρεάστηκαν από αυτό το μοντέλο.

Η συζήτηση στη Γερμανία στρέφεται γύρω από το κατά πόσο η ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής των μαθητών και μαθητριών βοηθά στην ενσωμάτωσή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας και εν γένει στη βελτίωση των επιδόσεών τους στο σχολείο. Τα αποτελέσματα του διεθνούς προγράμματος αξιολόγησης των μαθητών και μαθητριών PISA στη Γερμανία αναδεικνύουν μεταξύ άλλων αδυναμία των μαθητών και μαθητριών ως προς τις γλωσσικές τους δεξιότητες. Η αδυναμία αυτή επηρεάζεται σημαντικά από τη μέτρια ή ελάχιστη ή κάτω του μέσου όρου επίδοση των μαθητών και μαθητριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι τάξεις διδασκαλίας της γλώσσας καταγωγής αποτελούν και θέμα προεκλογικού αγώνα σε ορισμένα κρατίδια, όπου τονίζεται ότι θα πρέπει να παραγκωνιστεί η σχετική δαπάνη και να καταργηθούν οι αντίστοιχες τάξεις, ενώ στον αντίποδα αυτού προτείνεται η ενίσχυση της δεξιότητας των μαθητών και μαθητριών στη γερμανική γλώσσα¹⁴. Στη Βάδη-Βυρτεμβέργη όπου τοπικοί φορείς δεν διέθεσαν στα αντίστοιχα προξενεία σχολικά κτίρια για τη διεξαγωγή μαθημάτων στις γλώσσες καταγωγής, ρυθμίστηκε το θέμα με δικαστική απόφαση¹⁵, ενώ από πολιτική παράταξη προτάθηκε η ενσωμάτωση των συμπληρωματικών αυτών μαθημάτων στο κανονικό ωρολόγιο πρόγραμμα¹⁶.

Λόγω, λοιπόν, του ομοσπονδιακού χαρακτήρα της η Γερμανία έχει να επιδείξει μεγάλη ποικιλία πρακτικών από κρατίδιο σε κρατίδιο. Οι πρακτικές αυτές παρουσιάζονται στη συνέχεια αναλυτικά.

- **Αμβούργο**

Στο κρατίδιο αυτό προσφέρονται μαθήματα γλώσσας καταγωγής σε μαθητές με γλώσσα διαφορετική από τα γερμανικά στον βαθμό που το επιτρέπουν οι συνθήκες (υλικότεχνική υποδομή, προσωπικό κ.ά.), από την πρώτη έως και την δέκατη τάξη. Από την πέμπτη τάξη και έπειτα, προβλέπεται το μάθημα της γλώσσας καταγωγής να μπορεί να καταλάβει τη θέση της δεύτερης ξένης γλώσσας, και από την ένατη τάξη της τρίτης ξένης γλώσσας. Από την έβδομη τάξη μπορεί να αντικατασταθεί η δεύτερη ξένη γλώσσα με το μάθημα των τουρκικών. Τα τουρκικά διδάσκονται σε ορισμένα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ως βασικό μάθημα ή ως εξεταζόμενο μάθημα για

---

¹³ Staaliche Europa-Schule Berlin (2012)

¹⁴ Ανώνυμος (2010α, 2010β)

¹⁵ Ανώνυμος (2007)

¹⁶ Mendler (2007)

το απολυτήριο (Abitur).

Ως προς την οργάνωση των μαθημάτων υπάρχει ευελιξία, το μάθημα μπορεί δηλαδή να διεξάγεται σε ετερογενείς τάξεις όσον αφορά την ηλικία και να είναι ενσωματωμένο είτε στο πρωινό πρόγραμμα του σχολείου είτε να εμφανίζεται ως απογευματινό συμπληρωματικό μάθημα. Επίσης, μπορεί να οργανωθεί και πέρα από τα στενά πλαίσια ενός σχολικού μαθήματος. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ένα ιδιαίτερα αναλυτικό πρόγραμμα καθορίζει τα περιεχόμενα και τους στόχους των μαθημάτων για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και τις τάξεις 1 έως 4¹⁷.

Για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση υπάρχει επίσης ένα αντίστοιχο αναλυτικό πρόγραμμα το οποίο αφορά τις γλώσσες: ιταλικά, πολωνικά, πορτογαλικά, τουρκικά. Σε αυτό περιγράφονται τα περιεχόμενα των μαθημάτων, οι δεξιότητες, οι λεκτικές πράξεις και οι γλωσσοδιδακτικοί στόχοι των μαθημάτων, αλλά και οι γενικότεροι στόχοι της σύλληψης και διεξαγωγής των μαθημάτων αυτών¹⁸.

Επιπλέον, συμπληρωματικό μάθημα μητρικής γλώσσας προσφέρεται με την ευθύνη των προξενείων με καθηγητές από τις αντίστοιχες χώρες και για τις γλώσσες ελληνικά, ιταλικά, κροατικά, μαροκινά, πορτογαλικά, ισπανικά, τουρκικά, τυνησιακά, πολωνικά. Υπάρχουν επίσης υβριδικές προσπάθειες δίγλωσσων κλάδων, όπως γερμανοπορτογαλικού και γερμανοϊταλικού, σε δύο δημοτικά σχολεία.

- **Βάδη-Βυρτεμβέργη**

Στο κρατίδιο αυτό προσφέρονται μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής (γλωσσικό μάθημα, ιστορία, στοιχεία της χώρας και του πολιτισμού) από τα προξενεία των χωρών σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές του κρατιδίου για θέματα εκπαίδευσης. Τα περιεχόμενα και η οργάνωση των μαθημάτων αποκλειστικά τις προξενικές αρχές. Το κρατίδιο της Βάδης-Βυρτεμβέργης υποστηρίζει έμπρακτα την εκμάθηση της γλώσσας καταγωγής από το 1970 προσφέροντας την υλικοτεχνική υποδομή και επίσης οικονομική ενίσχυση συνολικά 1,5 εκατομμυρίων ευρώ με την προϋπόθεση ότι σε κάθε γλωσσικό τμήμα φοιτούν 12 μαθητές. Τα μαθήματα διεξάγονται σε 14 γλώσσες, κατά κανόνα από δύο έως πέντε ώρες την εβδομάδα, η συμμετοχή σε αυτά είναι σε προαιρετική βάση και ο συνολικός αριθμός των μαθητών και μαθητριών που συμμετέχουν σε αυτά είναι περίπου 54.000. Στο απολυτήριο υπάρχει η δυνατότητα να αναγραφούν στο μέρος των παρατηρήσεων τα μαθήματα τα οποία οργάνωσε το προξενείο και παρακολούθησε κάποιος μαθητής με την αντίστοιχη επίδοση που πέτυχε σε αυτά. Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα στο απολυτήριο να υπάρχει συνημμένη βεβαίωση παρακολούθησης. Επιπλέον, είναι δυνατή και η πιστοποίηση σε 12 γλώσσες καταγωγής στο πλαίσιο των εξετάσεων του βασικού απολυτηρίου (Hauptschulabschlussprüfung).

---

¹⁷ Bildungsplan Grundschule (2011)

¹⁸ Rahmenplan herkunftssprachlicher Unterricht (2004)

Προβλέπεται μάλιστα να μπορούν οι αλλοδαποί μαθητές να δίνουν εισαγωγικές εξετάσεις για το γυμνάσιο στη γλώσσα καταγωγής τους.

Τέλος, το 2007 προτάθηκε η ενσωμάτωση των μαθημάτων της γλώσσας καταγωγής σε όλα τα είδη σχολείων του κρατιδίου, με παράλληλο άνοιγμα των μαθημάτων αυτών για όλους τους μαθητές. Παρόλα αυτά, τα μαθήματα που προσφέρονται από τις προξενικές αρχές σε συνεργασία με τις εκπαιδευτικές αρχές του κρατιδίου φαίνεται ότι αποτελούν κύριο μοχλό για την ενίσχυση των γλωσσών αυτών. Μόνο σποραδικά και όταν υπάρχει πολύ μεγάλη ζήτηση προσφέρονται κύκλοι μαθημάτων σε ορισμένους τύπους σχολείων (Realschule) και σε περιορισμένο αριθμό γλωσσών (τουρκικά, ιταλικά).

- **Βαυαρία**

Για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο προσφέρεται συμπληρωματικό μάθημα στη γλώσσα καταγωγής το οποίο μπορεί να ανέρχεται συνολικά μέχρι και τις πέντε διδακτικές ώρες εβδομαδιαίως. Τα μαθήματα αυτά τα παρακολουθούν οι μαθητές και μαθήτριες των οποίων οι γονείς κάνουν αίτηση ενδιαφέροντος. Επιπλέον, για μαθητές που δεν έχουν γλώσσα καταγωγής τα γερμανικά και οι οποίοι δεν μπορούν να παρακολουθήσουν το μάθημα εξαιτίας γλωσσικών δυσκολιών, είναι δυνατή η δημιουργία ενός μεταβατικού δίγλωσσου σχολικού προγράμματος με ζεύγος γλωσσών τα γερμανικά και τη γλώσσα καταγωγής του μαθητή, μέχρι ο μαθητής να μπορεί να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του σχολείου χωρίς γλωσσικές δυσκολίες.

Γενικά, για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο υπάρχει η ρύθμιση μετά από αίτηση των γονέων, να αντικαθίσταται το μάθημα στην πρώτη ξένη γλώσσα με το μάθημα στη γλώσσα καταγωγής. Επίσης, στους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο που φοιτούν λιγότερο από 6 χρόνια σε γερμανικό σχολείο, δινόταν μέχρι πρότινος η δυνατότητα μετά από αίτηση των γονέων να παρακολουθούν στο σχολείο το μάθημα γερμανικά ως δεύτερη γλώσσα και όχι γερμανικά ως γλώσσα καταγωγής. Από το σχολικό έτος 2009/10 αποφασίστηκε να μη συνεχιστούν τα μαθήματα για την ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής χρηματοδοτούμενα από το κρατίδιο της Βαυαρίας, αλλά να αξιοποιηθούν τα χρήματα αυτά για την εκμάθηση της γερμανικής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η γλώσσα καταγωγής να διδάσκεται πλέον μόνο από τα προγράμματα των προξενείων.

Ένα άλλο μοντέλο σχολείου που υπάρχει στο Μόναχο είναι και το Ευρωπαϊκό Σχολείο Μονάχου¹⁹, το οποίο δίδει βαρύτητα στη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής των μαθητών, απαιτεί δίδακτρα και απευθύνεται σε αλλοδαπούς μαθητές που οι γονείς τους είναι ανώτεροι υπάλληλοι της ΕΕ και

---

¹⁹ Europäische Schule München (2012)

άλλων οργανισμών.

- **Βερολίνο**

Το Κρατικό Ευρωπαϊκό Σχολείο Βερολίνου²⁰ αποτελεί ένα ιδιαίτερο μοντέλο διγλωσσης εκπαίδευσης, το οποίο διαφοροποιείται από τα πολυάριθμα διγλωσσα σχολεία που λειτουργούν στη Γερμανία και προσφέρουν διγλωσσα προγράμματα κυρίως στις γλώσσες γερμανικά, γαλλικά, αγγλικά ή τη γειτονική γλώσσα στις συνοριακές περιοχές. Το σχολείο αυτό προσφέρει διγλωσσα προγράμματα και για μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Συνολικά λειτουργούν διγλωσσα τμήματα με γλωσσικούς συνδυασμούς τα γερμανικά και εννιά άλλες γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά, ρώσικα, ιταλικά, ισπανικά, ελληνικά, τουρκικά, πορτογαλικά, πολωνικά). Πρόκειται για *προγράμματα εμβάπτισης ή εμβύθισης* (immersion programs) στα οποία οι μαθητές και μαθήτριες λαμβάνουν μια σειρά μαθημάτων εξ ολοκλήρου στη γερμανική σε επίπεδο μητρικής γλώσσας (μαθηματικά, χημεία, φυσική, ηθική και ένα μάθημα υποχρεωτικής επιλογής), ενώ, για παράδειγμα, στα ελληνικά διδάσκονται τα μαθήματα ιστορία, κοινωνική αγωγή, γεωγραφία και βιολογία. Για μια σειρά μαθημάτων, όπως αισθητική αγωγή, μουσική και γυμναστική, η επιλογή της γλώσσας διδασκαλίας γίνεται από το ίδιο το σχολείο. Στόχος του Κρατικού Ευρωπαϊκού Σχολείου Βερολίνου είναι με τη λήψη του απολυτηρίου η κατάκτηση από τους μαθητές γλωσσικών δεξιοτήτων στη γλώσσα καταγωγής (άλλη από τη γερμανική) στο επίπεδο Γ1-Γ2 του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς Γλωσσών (ΚΕΠΑΓ). Ιδιαιτερότητα του προγράμματος αποτελεί η διπλή αναγνώριση του απολυτηρίου από τη χώρα προέλευσης και τη Γερμανία, γεγονός που διευρύνει τις δυνατότητες σπουδών για τους μαθητές σε μια από τις δυο χώρες.

Εκτός από το Ευρωπαϊκό Σχολείο γίνεται υβριδική διδασκαλία των γλωσσών καταγωγής των μαθητών και μαθητριών με ευθύνη είτε των προξενείων είτε μεμονωμένων σχολείων και σε γλώσσες ανάλογα με τη ζήτηση.

- **Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία**

Στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία το μάθημα της γλώσσας καταγωγής προσφέρεται από το ίδιο το κρατίδιο από την αρχή της δεκαετίας του 1980, σε αντίθεση με άλλα κρατίδια, όπου τα μαθήματα προσφέρονται από τα κατά τόπους προξενεία, με ευθύνη δηλαδή άλλων κρατών. Το διδακτικό προσωπικό είναι υπάλληλοι του κρατιδίου και έχουν ως Γ1 τη γλώσσα καταγωγής που θα διδάξουν, ενώ μέρος των διδασκόντων έχει γερμανική υπηκοότητα ή την υπηκοότητα της χώρας της οποίας τη γλώσσα καλούνται να διδάξουν ως γλώσσα καταγωγής. Για τα βιβλία που θα χρησιμοποιηθούν απαιτείται η άδεια από τη σχολική υπηρεσία του κρατιδίου.

Στη Βόννη, πρωτεύουσα του κρατιδίου, προσφέρονται αντίστοιχα μαθήματα

---

²⁰ Staatliche Europa-Schule Berlin (2012)

γλώσσας καταγωγής στους μαθητές στο κανονικό ωρολόγιο πρόγραμμα, από την πρώτη έως και την δεκάτη τάξη, δηλαδή σε όλο το φάσμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, και στις τρεις πρώτες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Sekundarstufe I). Οι προσφερόμενες γλώσσες είναι αλβανικά, αραβικά, βόσνια, φαρσί (περσικά), ελληνικά, ιταλικά, κορεάτικα, κροατικά, kurmanji, πολωνικά, πορτογαλικά, ρώσικα, σλοβάκικα, σέρβικα, ισπανικά, ταμίλ, τουρκικά και βιετναμέζικα. Προϋπόθεση για τη δημιουργία σχετικών τμημάτων αποτελεί η δήλωση ενδιαφέροντος παρακολούθησης της ίδιας γλώσσας από τουλάχιστον 10 μαθητές. Ο αριθμός αυτός όπως φαίνεται δεν είναι σταθερός μέσα στο κρατίδιο, καθώς στην πόλη Άαχεν προϋπόθεση για τη διεξαγωγή μαθημάτων στη γλώσσα καταγωγής αποτελεί η δήλωση ενδιαφέροντος τουλάχιστον 15 μαθητών για την ίδια γλώσσα για τη βασική βαθμίδα (Grundschule) και 18 μαθητών για την επόμενη βαθμίδα (Sekundarstufe I).

Για κάθε γλώσσα καταγωγής υπάρχει επιστολή ενημέρωσης προς τους γονείς η οποία τους αποστέλλεται συνημμένα με δήλωση συμμετοχής στο μάθημα της γλώσσας καταγωγής την οποία και υπογράφει ο γονέας. Για πρακτικούς λόγους κρίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις απαραίτητη η συνεργασία περισσότερων σχολείων και ίσως και διαφορετικών τύπων σχολείων μεταξύ τους για τη δημιουργία τμημάτων γλώσσας καταγωγής, ενώ τα τμήματα μπορούν να αποτελούνται από μαθητές διαφορετικών ηλικιών. Κριτήριο αποτελεί η γλώσσα-στόχος. Η συμμετοχή στις τάξεις αυτές είναι προαιρετική, με τη δήλωσή του όμως δεσμεύεται ένας μαθητής για την παρακολούθηση σε συνεχή βάση όλη τη σχολική χρονιά. Για τη συμμετοχή στο μάθημα της γλώσσας καταγωγής εκδίδεται βεβαίωση συμμετοχής. Εκτός από τις πρώτες δύο τάξεις στις οποίες δεν δίδεται βαθμός, αλλά γίνεται αναφορά στην επίδοση του μαθητή στο μάθημα της γλώσσας καταγωγής, στις υπόλοιπες τάξεις αναγράφεται ο βαθμός στο ενδεικτικό ή/και στον έλεγχο στο τμήμα των γενικών παρατηρήσεων.

Κατά την αποφοίτηση από το πρώτο μέρος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Sekundarstufe I), διεξάγεται μια υποχρεωτική εξέταση των μαθητών και μαθητριών στη γλώσσα καταγωγής που παρακολούθησαν. Στο αποτέλεσμα της εξέτασης συνυπολογίζονται και οι επιδόσεις από τις προηγούμενες τάξεις και προκύπτει ένας τελικός βαθμός ο οποίος αναγράφεται στο απολυτήριο μαζί με τα υπόλοιπα μαθήματα, ενώ στις παρατηρήσεις γίνεται λεπτομερής περιγραφή για τον τρόπο που προέκυψε ο τελικός βαθμός. Ο βαθμός αυτός δεν επηρεάζει την προαγωγή ή όχι στην επόμενη τάξη ή στον επόμενο τύπο σχολείου, μια θετική επίδοση όμως λαμβάνεται σημαντικά υπόψη για τη συνολική εικόνα του μαθητή σε περιπτώσεις μη προαγωγής στην επόμενη τάξη. Επιπλέον, για τον βαθμό του απολυτηρίου ("Hauptschulabschluss", μετά την 9^η και 10^η τάξη, και "Mittlerer Schulabschluss -Fachoberschulreife-") ισχύει ότι μια πολύ καλή επίδοση στην παραπάνω γλωσσική εξέταση μπορεί να βελτιώσει μια χαμηλή επίδοση σε μια προσφερόμενη ξένη γλώσσα, πρώτη, δεύτερη ή τρίτη ανάλογα με το σχολείο ή ακόμη και να την αντικαταστήσει, όπως συμβαίνει στην πόλη Ομπερχάουζεν του ίδιου κρατιδίου.

Εκτός αυτού, και όπως προβλέπει η σχετική νομοθεσία, στο πρώτο μέρος

της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Sekundarstufe I) ο μαθητής μπορεί αντί για τη δεύτερη ή την τρίτη γλώσσα να επιλέξει τη γλώσσα καταγωγής του, η οποία θα ισοδυναμεί με ένα κανονικό μάθημα ξένης γλώσσας. Στο γερμανικό γυμνάσιο (Gymnasium) η γλώσσα καταγωγής μπορεί να αντικαταστήσει την πρώτη ξένη γλώσσα και το μάθημα στη γλώσσα καταγωγής να συνεχιστεί από τη γυμνασιακή ανώτερη βαθμίδα μέχρι και την τελευταία τάξη του απολυτηρίου (gymnasiale Oberstufe bis zum Abitur).

- **Βρανδεμβούργο**

Το μάθημα στη γλώσσα καταγωγής για μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο είναι ενσωματωμένο στο απογευματινό σχολικό ωράριο και απαιτείται ο ελάχιστος αριθμός 12 μαθητών. Τα μαθήματα διεξάγονται σε εθελοντική βάση, μέσα από δραστηριότητες που έχουν παιγνιώδη χαρακτήρα και για τέσσερις ώρες την εβδομάδα από καθηγητές με Γ1 την προς διδασκαλία γλώσσα, προϋποθέσεις που διασφαλίζουν την ποιότητα του μαθήματος. Το μάθημα δεν αξιολογείται και, ως εκ τούτου, δεν βαθμολογείται. Στους συμμετέχοντες δίνεται βεβαίωση συμμετοχής, η οποία μπορεί να λειτουργήσει θετικά στα επόμενα σχολικά τους βήματα. Στόχος των μαθημάτων αυτών είναι η εκμάθηση της γλώσσας καταγωγής η οποία θα λειτουργήσει ως το υπόβαθρο για την ενίσχυση της διαδικασίας μάθησης αλλά και για την εκμάθηση περαιτέρω γλωσσών. Οι μαθητές και μαθήτριες αποκτούν κίνητρα για την προφορική και γραπτή επικοινωνία στη γλώσσα καταγωγής τους, καθώς κατακτούν ειδικές δεξιότητες στον γραπτό λόγο, στην επεξεργασία κειμένων και στην προφορική χρήση της γλώσσας. Εκτός από την ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων, έμφαση δίνεται και σε στοιχεία πολιτισμού της χώρας καταγωγής, όπως είναι οι παραδόσεις, οι τρόποι συμπεριφοράς και οι αξίες της εκάστοτε χώρας.

- **Βρέμη**

Στη Βρέμη υπάρχει η δυνατότητα για μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής σε σχολεία διασκορπισμένα στην πόλη. Τα μαθήματα προσφέρονται τόσο από την πολιτεία (για τα τουρκικά, κουρδικά, περσικά, ρωσικά και πολωνικά) όσο και από τα προξενεία (για τα ελληνικά, τουρκικά, ιταλικά, πορτογαλικά, ισπανικά και σερβικά). Σε πολλά σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης το μάθημα στη γλώσσα καταγωγής μπορεί να επιλεγεί επίσημα ως μάθημα δεύτερης ξένης γλώσσας.

- **Έσση**

Στο κρατίδιο της Έσσης το μάθημα στη γλώσσα καταγωγής των μαθητών και μαθητριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο αποτελούσε υποχρεωτικό μάθημα - και το γεγονός αυτό αποτελούσε μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με τα άλλα κρατίδια. Υποβιβάστηκε όμως και πλέον αποτελεί μάθημα επιλογής λόγω του περιορισμένου αριθμού των μαθητών και μαθητριών που εκδηλώνουν

ενδιαφέρον για τέτοια μαθήματα. Το μάθημα προσφέρεται από την πρώτη έως και τη δέκατη τάξη πέντε ώρες την εβδομάδα και για το σχολικό έτος 2009/10 προσφερόταν μαθήματα για τις γλώσσες αραβικά, βόσνια, ελληνικά, ιταλικά, κροατικά, πορτογαλικά, σέρβικα, ισπανικά, τούρκικα, πολωνικά, ρώσικα. Επιπλέον, προσφέρονται μαθήματα υπό την ευθύνη των αντίστοιχων χωρών καταγωγής των μαθητών και μαθητριών (από προξενεία, συλλόγους κ.ά.). Για παράδειγμα, στην ευρύτερη περιοχή της Φραγκφούρτης προσφέρεται συμπληρωματικό μάθημα (Ersatzunterricht) για τις γλώσσες ελληνικά, ισπανικά, ιταλικά, τουρκικά, πορτογαλικά, σλοβενικά, σλαβομακεδονικά.

- **Θουριγγία**

Τα μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής των μαθητών και μαθητριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, προσφέρονται στη Θουριγγία σε μη υποχρεωτική βάση ως συμπληρωματικό μάθημα (Ersatzunterricht) στο ωρολόγιο πρόγραμμα και με προϋπόθεση την εκδήλωση ενδιαφέροντος για τον σχηματισμό τμήματος τουλάχιστον 15 μαθητών. Σε περίπτωση που ο αριθμός των μαθητών και μαθητριών ανέλθει στους 25 είναι δυνατή η δημιουργία δύο τμημάτων. Τα μαθήματα προσφέρονται ανεξαρτήτως σχολικών τάξεων, σχολείων και τύπου σχολείων. Για να μην επιβαρύνονται πολύ οι μαθητές, τα μαθήματα κατά κανόνα δεν ξεπερνούν τις 4 ώρες την εβδομάδα. Όπως και σε άλλα κρατίδια, όταν οργανωτικοί λόγοι και το αναλυτικό πρόγραμμα το επιτρέπουν και κατόπιν αίτησης του ενδιαφερόμενου μαθητή, αντικαθίσταται μια προβλεπόμενη ξένη γλώσσα με το μάθημα της γλώσσας καταγωγής.

- **Κάτω Σαξονία**

Στο κρατίδιο αυτό η προσφορά μαθημάτων στη γλώσσα καταγωγής είναι μεγάλη. Μπορούν να τα παρακολουθήσουν και γερμανικής καταγωγής μαθητές και μαθήτριες, ενώ τα μαθήματα γίνονται υπό την εποπτεία των κατά τόπους σχολικών αρχών. Τα μαθήματα προσφέρονταν έως πέντε ώρες την εβδομάδα, αλλά πρόσφατα έχουν περιοριστεί σε τρεις ώρες την εβδομάδα με απόφαση της τοπικής κυβέρνησης. Στην πρώτη βαθμίδα της εκπαίδευσης οι γλώσσες που διδάσκονται είναι ελληνικά, ιταλικά, μαροκινά, πορτογαλικά, ισπανικά, τούρκικα, τυνησιακά και οι γλώσσες της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα μαθήματα αυτά συνεχίζονται, εάν είναι εφικτό οικονομικά και οργανωτικά, ενώ, εάν δεν είναι, οι μαθητές και μαθήτριες μπορούν να επισκέπτονται τα μαθήματα που ήδη υπάρχουν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

- **Μεκλεμβούργο-Πομερανία**

Δεν προσφέρονται μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής των μαθητών.

- **Ρηνανία-Παλατινάτο**

Στο κρατίδιο αυτό η γλώσσα καταγωγής των μαθητών και μαθητριών διδάσκεται, εφόσον αυτό είναι εφικτό από οργανωτική άποψη (προσωπικό, χρηματοδότηση κ.ά.). Για το ποιες γλώσσες συγκεκριμένα θα διδαχθούν αποφασίζει η σχολική διοίκηση. Πρόκειται για συμπληρωματικό μάθημα (Ersatzunterricht) και η συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών σε αυτό είναι προαιρετική. Για τους στόχους και τη σημασία των μαθημάτων αυτών ενημερώνονται οι γονείς των μαθητών και μαθητριών στην αρχή της χρονιάς. Η επίδοση των μαθητών και μαθητριών στο μάθημα της γλώσσας καταγωγής αναγράφεται στο ενδεικτικό ή στον έλεγχο επίδοσης του μαθητή. Το μάθημα διεξάγεται τρεις έως πέντε ώρες το ανώτερο την εβδομάδα από καθηγητές με γλώσσα καταγωγής την προς εκμάθηση γλώσσα και με αποδεδειγμένες σπουδές και εμπειρία στο πεδίο. Ο ελάχιστος αριθμός για τη δημιουργία τμήματος είναι οι 10 μαθητές. Όπου είναι δυνατόν, το μάθημα ενσωματώνεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου, αλλά μπορεί για οργανωτικούς λόγους να διεξάγεται τις απογευματινές ώρες σε μικτές ομάδες, ανεξάρτητα δηλαδή από την τάξη που βρίσκεται ή το σχολείο που φοιτά ο μαθητής.

- **Σάαρλαντ**

Στην πόλη Τρίερ υπάρχει προσφορά μαθημάτων στη γλώσσα καταγωγής για τις γλώσσες αραβικά, ελληνικά, ιταλικά, κινέζικα, πορτογαλικά, ρώσικα, ισπανικά, πολωνικά και κορεατικά, που οργανώνονται από τα αντίστοιχα προξενία των χωρών μετά από έγκριση και με συγχρηματοδότηση των τοπικών αρχών. Για τη δημιουργία τμημάτων απαιτείται να συγκεντρωθούν 15 μαθητές με την ίδια γλώσσα καταγωγής. Τα μαθήματα γίνονται κατά κανόνα πέντε ώρες την εβδομάδα και μπορούν να διεξάγονται στο πρωινό ή στο απογευματινό ωρολόγιο πρόγραμμα ανάλογα με τη δυνατότητα των ελεύθερων χώρων. Μετά από έγκριση της σχετικής υπηρεσίας μπορεί να αναγραφεί στο απολυτήριο ή στον έλεγχο ο βαθμός επίδοσης στο μάθημα της γλώσσας καταγωγής.

- **Σαξονία**

Στο κρατίδιο της Σαξονίας εφαρμόζεται το μοντέλο της δίγλωσσης εκπαίδευσης για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο με βάση την παραδοχή ότι η δίγλωσση εκπαίδευση ενισχύει την πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Ο στόχος που τίθεται είναι να αποκτήσουν οι μαθητές και μαθήτριες δεξιότητες στη γερμανική γλώσσα αλλά και στη γλώσσα καταγωγής τους. Η εισαγωγή του μαθήματος της γλώσσας καταγωγής εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 2001/2 και το 2003 συμμετείχαν συνολικά 478 μαθητές, η πλειοψηφία των οποίων είχε γλώσσα καταγωγής τα βιετναμέζικα. Συνολικά προσφέρεται μάθημα σε εννέα γλώσσες καταγωγής. Επιπλέον, για τους μαθητές και τις μαθήτριες οι οποίοι δεν διδάσκονταν στις χώρες τους αγγλικά ή γαλλικά δίνεται η δυνατότητα να κατοχυρώσουν το μάθημα της γλώσσας

καταγωγής ως μάθημα πρώτης ή δεύτερης ξένης γλώσσας.

- **Σαξονία-Ανχαλτ**

Δεν προσφέρονται μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής των μαθητών.

- **Σλέσβιχ-Χολστάιν**

Σε πολλά σχολεία του κρατιδίου λόγω της γειννίας με τη Δανία διδάσκονται τα δανέζικα, ενώ σε κάποια σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τα γαλλικά, τα ισπανικά ή τα ρωσικά και σπανιότερα τα ιταλικά. Υπάρχει και στο κρατίδιο αυτό η δυνατότητα της αναγνώρισης του μαθήματος της γλώσσας καταγωγής ως μαθήματος πρώτης ή δεύτερης ξένης γλώσσας. Επιπλέον, υπάρχουν μαθήματα που υποστηρίζονται από τα προξενεία και διεξάγονται τα απογεύματα τέσσερις με πέντε ώρες την εβδομάδα και για τις γλώσσες ελληνικά, ιταλικά, τουρκικά, τυνησιακά, πορτογαλικά, ισπανικά και κροατικά.

1.5 Δανία

Η Δανία προωθεί πολιτική συνδιδασκαλίας δίγλωσσων και μονόγλωσσων παιδιών. Τα παιδιά των μεταναστών διδάσκονται τα δανέζικα ως δεύτερη γλώσσα για μια περίοδο μέχρι δύο έτη, σε ξεχωριστές ομάδες ή τάξεις, μέχρις ότου είναι έτοιμα να φοιτήσουν στις κανονικές τάξεις. Τα «Ερεθίσματα Υποχρεωτικής Γλώσσας» για δίγλωσσα παιδιά ξεκινούν στην ηλικία των τριών ετών και υποστηρίζονται από δωρεάν υλικά που χορηγούνται από δημοτικές υπηρεσίες. Από το 2002 με νόμο έχει ανατεθεί στους δήμους να παράσχουν διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής μόνον στα παιδιά μεταναστών των οποίων η γλώσσα καλύπτεται από την Ευρωπαϊκή Οδηγία 77/486. Οι δήμοι μπορούν επίσης να προσφέρουν ανάλογη εκπαίδευση και σε παιδιά μεταναστών εργατών από άλλες χώρες, αναλαμβάνοντας όμως οι ίδιοι το σχετικό κόστος²¹.

Η κυβέρνηση μάλιστα κάνει μια εκστρατεία με θέμα «Κάθε νέος άνθρωπος είναι απαραίτητος», για να ενθαρρύνει τους νέους μετανάστες να αρχίζουν και να ολοκληρώνουν την εκπαίδευσή τους²².

1.6 Ελβετία

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δαπανά περίπου 9 εκατομμύρια ευρώ ετησίως για προγράμματα ένταξης. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιούνται για το άνοιγμα των δημόσιων ιδρυμάτων σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, για την ενθάρρυνση ντόπιων και αλλοδαπών να ζήσουν δίπλα-δίπλα, και για τη διδασκαλία της γλώσσας σε παλιότερους μετανάστες, οι οποίοι δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν μαθήματα, επειδή εργάζονται ακανόνιστες ώρες. Ορισμένα

---

²¹ De Coster (2009)

²² JCEA (2007)

καντόνια ή δήμοι επιμένουν στην υποχρεωτική υπογραφή από τους μετανάστες ενός «συμβολαίου ενσωμάτωσης», καθώς επίσης και σε ένα γλωσσικό τεστ προκειμένου να τους εγγράψουν στους δημοτικούς εκλογικούς καταλόγους (όχι όμως και στους εθνικούς).

Τέλος, επιτρέπεται στην οικογένεια ενός μετανάστη εργάτη να έρθει στη χώρα, ώστε να επανενωθούν οι οικογένειες, αλλά μόνον εάν τα παιδιά είναι μικρά και πρόκειται να επωφεληθούν από μια πλήρη ελβετική βασική εκπαίδευση. Εξαιρέση γίνεται μόνον για τους νέους από τα Βαλκάνια, όπου οι διάφορες πολιτικές συγκρούσεις είχαν ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση επανένωσης οικογενειών²³.

Στην Ελβετία, το μάθημα ονομάζεται «Μάθημα στη γλώσσα και στον πολιτισμό καταγωγής» και φέρει τη συντομογραφία HSK (Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur). Τα μαθήματα διαρκούν από δύο έως τέσσερις ώρες την εβδομάδα και έχουν ως στόχο να αναπτύξουν οι μαθητές και μαθήτριες δεξιότητες στη γλώσσα καταγωγής, όπως και τις γνώσεις τους σχετικά με τον πολιτισμό και τη χώρα καταγωγής τους. Επιπλέον, τα μαθήματα αυτά καλούνται να συνδράμουν στη γλωσσική, γνωστική, πολιτισμική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών και μαθητριών. Τα μαθήματα διεξάγονται με την ευθύνη και τη χρηματοδότηση κρατικών φορέων των ενδιαφερομένων χωρών (μέσω των αντίστοιχων προξενείων), αλλά και άλλων φορέων. Και στις δύο περιπτώσεις, θα πρέπει να υπάρξει έγκριση με την οποία αναγνωρίζονται τα μαθήματα από την τοπική κυβέρνηση. Ενδεικτικά, για το καντόνι της Ζυρίχης προσφέρονται από κρατικούς φορείς μαθήματα στις εξής γλώσσες: αλβανικά, βουλγάρικα, κινέζικα, φινλανδικά, γαλλικά, ελληνικά, ιταλικά, κορεατικά, κουρδικά, κροατικά, πορτογαλικά, ρώσικα, σουηδικά, σέρβικα, σλοβένικα, ισπανικά, τούρκικα, ουγγρικά. Αντίστοιχα από άλλους φορείς (συλλόγους γονέων κ.ά.) στις γλώσσες: αραβικά, βόσνια, ινδικά, σλαβομακεδονικά, φαρσί (περσικά), ταμίλ. Μαθήματα τα οποία δεν είναι αναγνωρισμένα από το κράτος προσφέρονται και από ιδιωτικούς φορείς. Στο καντόνι της Ζυρίχης απασχολούνται 200 καθηγητές αναγνωρισμένων φορέων, ενώ 10.000 μαθητές δημοτικών σχολείων λαμβάνουν μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής τους. Σχετική ιστοσελίδα²⁴ ενημερώνει ανάλογα με το καντόνι και τον τύπο του σχολείου, που και τότε διεξάγεται το μάθημα και σε ποια ηλικιακή ή γλωσσική ομάδα μαθητών απευθύνεται.

1.7 Εσθονία

Το Εθνικό Αναλυτικό Πρόγραμμα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης δηλώνει ότι ο πολιτισμός της ανθρωπότητας, ο πολιτισμός της Ευρώπης και ο πολιτισμός της Εσθονίας, που περιλαμβάνει και αυτόν των εγκατεστημένων στην Εσθονία μειονοτήτων, πρέπει να αντιπροσωπεύεται στο

---

²³ JCEA (2007)

²⁴ Kanton Zürich Bildungsdirektion Volksschulamt (2012)

περιεχόμενο της εκπαίδευσης²⁵.

Στην Εσθονία, από το 2004, τα σχολεία οφείλουν να προσφέρουν μαθήματα γλώσσας και πολιτισμού της χώρας καταγωγής, εφόσον υπάρχει αίτημα από δέκα παιδιά τουλάχιστον που η γλώσσα καταγωγής τους δεν είναι η γλώσσα διδασκαλίας. Το κόστος σε μισθούς και διδακτικά υλικά καλύπτεται από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Τα μαθήματα γίνονται κατά τη διάρκεια του κανονικού σχολικού προγράμματος και η διδασκτέα ύλη οργανώνεται από τους δασκάλους που τα διδάσκουν. Η επίδοση των μαθητών και μαθητριών στα μαθήματα αυτά αξιολογείται σύμφωνα με τα ισχύοντα για τα υπόλοιπα μαθήματα. Από το 2006, οι μαθητές και μαθήτριες στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν τη γλώσσα καταγωγής τους ως την υποχρεωτική δεύτερη ξένη γλώσσα. Τα σχολεία υποχρεούνται να αναζητήσουν τους κατάλληλους δασκάλους και διδακτικά υλικά, το κόστος των οποίων αναλαμβάνει το κράτος. Σήμερα, πάντως, εξαιτίας του μικρού αριθμού των αλλοδαπών μαθητών, η πρόβλεψη αυτή σπανίως εφαρμόζεται²⁶.

Από το 2004/5 άρχισε να λειτουργεί στα πανεπιστήμια του Ταλίν και του Τάρτου ένα προπαρασκευαστικό πρόγραμμα επιμόρφωσης για νέους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ανάλογο των ελληνικών ΠΕΚ, με στόχο: α) την προετοιμασία μεντόρων, β) την ανταλλαγή πληροφόρησης μεταξύ μεντόρων και νεοκαταρτισμένων δασκάλων και γ) την καταγραφή, και ανάλυση των σημείων που χρήζουν βελτιώσεων.

Τέλος, το Ίδρυμα *Ενσωμάτωση και Μετανάστευση «Ο λαός μας»* με δικά του προγράμματα βοηθά σχολεία να οργανώσουν δράσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης, ώστε το κοινό να εκτιμήσει την πολιτισμική ποικιλομορφία και τις εθνικές μειονότητες.

1.8 Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

Η πρώτη περίπτωση δίγλωσσης εκπαίδευσης στις Η.Π.Α. εμφανίστηκε το 1619, όταν Πολωνοί μετανάστες απαίτησαν και πέτυχαν να ιδρυθούν δίγλωσσα σχολεία, όπου τα μαθήματα διδάσκονταν στα αγγλικά και στα πολωνικά. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ιδιωτικά και δημόσια δίγλωσσα σχολεία περιέλαβαν τη διδασκαλία τσεχικών, ολλανδικών, γαλλικών, γερμανικών, νορβηγικών, ισπανικών και σουηδικών.

Το 1968 το Κογκρέσο ενέκρινε και επίσημα τη γενίκευση της δίγλωσσης εκπαίδευσης, προκειμένου να παρέχεται στους μετανάστες εκπαίδευση στην «πρώτη» τους γλώσσα, ενώ το 1974 το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν είναι δίκαιο οι αλλόγλωσσοι μαθητές και μαθήτριες να διδάσκονται στις κοινές τάξεις χωρίς να λαμβάνεται ειδική μέριμνα για αυτούς.

Το 2002 ψηφίστηκε στη Μασαχουσέτη, η αντικατάσταση των

---

²⁵ Huddleston (2011)

²⁶ De Coster (2009)

προγραμμάτων διγλωσσης εκπαίδευσης με διδασκαλία μονοετούς εμπύθισης στα αγγλικά. Τριάντα χιλιάδες διγλωσσοί μαθητές και μαθήτριες αναγκάστηκαν να παρακολουθήσουν εντατικά μαθήματα αποκλειστικά στα αγγλικά. Αντίστοιχα η Καλιφόρνια, υιοθετώντας την *Πρόταση 227*, απομακρύνθηκε από τα διγλωσσια προγράμματα και επέστρεψε στην ενισχυτική διδασκαλία της αγγλικής στα παιδιά των αλλοδαπών/μεταναστών²⁷.

Μπορεί μερικές πολιτείες να περιλαμβάνουν στα εκπαιδευτικά πρότυπά τους την εκπαίδευση στη διαφορετικότητα, αλλά αυτό δεν συμβαίνει σε όλες τις πολιτείες. Οι μεγάλες πολιτείες, όπως η Καλιφόρνια, το Τέξας, η Φλόριντα και η Νέα Υόρκη, απαιτούν από τους εκδότες να δείχνουν τη διαφορετικότητα στο περιεχόμενο των κειμένων των διδακτικών υλικών. Πολιτείες όπως το Ιλινόις παρέχουν οδηγίες για την ανάλογη προσαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος. Μόνο το 1/3 των πολιτειών απαιτούν από τους υποψήφιους δασκάλους να έχουν μελετήσει κάποια διάσταση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας στις προπαρασκευαστικές τους σπουδές ή/και να έχουν πρακτική εξάσκηση πάνω σε αυτό. Πολιτείες όπως το Ιλινόις και το Τέξας πειραματίζονται σε ανάλογα θέματα στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών και ακολουθούν πολιτική πρόσληψης μεταναστών δασκάλων²⁸.

Παρόλο που τα στοιχεία αναφέρουν ότι κάθε χρόνο εισέρχονται 500 ως 600 χιλιάδες νόμιμοι και άλλοι 500 ως 600 χιλιάδες παράνομοι μετανάστες στις ΗΠΑ, δεν υπάρχει κάποια εθνική υπηρεσία ή υπουργείο αφιερωμένο στην ενσωμάτωση των μεταναστών, ενώ ελάχιστες πολιτικές διαμορφώνονται λαμβάνοντας υπόψη τους νεοφερμένους²⁹.

1.9 Ηνωμένο Βασίλειο

Στο Ηνωμένο Βασίλειο (Αγγλία και Ουαλία) τα σχολεία πάντα είχαν τη δυνατότητα να προσφέρουν τη διδασκαλία γλωσσών που μιλιούνται από τους μαθητές τους, μέσα στο πλαίσιο του Αναλυτικού Προγράμματος διδασκαλίας σύγχρονων ξένων γλωσσών. Ωστόσο, μέχρι το 2008 υπήρχε ο περιορισμός να περιλαμβάνεται σε αυτές τουλάχιστον μία επίσημη γλώσσα της ΕΕ. Πλέον τα σχολεία μπορούν ανταποκρινόμενα στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας να προσφέρουν μάθημα οποιασδήποτε γλώσσας του κόσμου. Επιπρόσθετα, αναπτύχθηκαν πιο ευέλικτοι τρόποι αξιολόγησης της επίδοσης των μαθητών και μαθητριών, οι οποίοι έχουν ως στόχο την αύξηση της αποδοχής των γλωσσών γενικά και τη δυνατότητα ευελιξίας σε περιπτώσεις μαθητών και μαθητριών με διαφοροποιημένες δεξιότητες στη γλώσσα καταγωγής (π.χ. μαθητές και μαθήτριες που μπορούν να μιλούν καλύτερα τη γλώσσα καταγωγής από το να τη γράφουν).

Ο παραδοσιακός και επίσημος τρόπος αξιολόγησης της γνώσης μιας ξένης γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση είναι το GCSE, το οποίο ελέγχει ισόρροπα και τις τέσσερις γλωσσικές δεξιότητες (παραγωγή προφορικού και

---

²⁷ Thomas (2009)

²⁸ Huddleston (2011)

²⁹ Fix & Capps (2005)

γραπτού λόγου, κατανόηση προφορικού και γραπτού λόγου). Τα σχολεία έχουν τη δυνατότητα εναλλακτικών μορφών αξιολόγησης, διότι από το 2009 υπάρχει μια εναλλακτική μορφή του GCSE, η οποία ελέγχει είτε την κατανόηση και παραγωγή προφορικού λόγου είτε την κατανόηση και παραγωγή γραπτού λόγου. Υπάρχει δυνατότητα μεγαλύτερης ευελιξίας στην αξιολόγηση καθεμιάς δεξιότητας χωριστά και σε διαφορετικά επίπεδα³⁰.

1.10 Ιρλανδία

Στην Ιρλανδία, όπως και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, υπάρχει η πρόβλεψη ενός επιπλέον δασκάλου σε κάθε σχολείο που έχει ως έργο την παροχή βοήθειας σχετικά με την ένταξη και την κοινωνική ενσωμάτωση των ξένων μαθητών, παίζει παράλληλα σημαντικό ρόλο ως σύνδεσμος μεταξύ του σχολείου και της οικογένειας του αλλοδαπού μαθητή και βοηθά τους ξένους μαθητές στην εκμάθηση της αγγλικής. Η αλλαγή των χαρακτηριστικών των μεταναστευτικών πληθυσμών τα τελευταία χρόνια (περισσότερες από 160 εθνικότητες) οδήγησε στις αρχές της δεκαετίας του 2000 στο να δοθούν κατά προτεραιότητα πρόσθετοι πόροι για την εκμάθηση της γλώσσας διδασκαλίας (αγγλικής) παρά για την ενίσχυση των γλωσσών καταγωγής³¹. Το 2008 υπήρχαν στην Ιρλανδία 2.180 δάσκαλοι που μοναδικό τους έργο ήταν η διδασκαλία της αγγλικής σε μαθητές με άλλη γλώσσα καταγωγής³².

1.11 Ισπανία

Παραδοσιακά η Ισπανία ήταν χώρα αποστολής και όχι υποδοχής μεταναστών. Στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση οι ξένοι μαθητές και μαθήτριες αυξήθηκαν με εντυπωσιακή ταχύτητα μέσα σε δέκα χρόνια και ο αριθμός τους από 63.044 ανέβηκε σε 608.040 αντιπροσωπεύοντας το 8,35% του συνόλου. Οι περισσότεροι προέρχονται από τη Νότια Αμερική (43%) και ακολουθούν οι μετανάστες από την Αφρική, την Ασία, την Ανατολική Ευρώπη (κυρίως Ρουμανία) και την Ευρωπαϊκή Ένωση³³.

Τα μαθήματα γίνονται κατά τη διάρκεια του κανονικού σχολικού προγράμματος, εφόσον στο σχολείο φοιτά ικανός αριθμός παιδιών. Ειδικότερα, τα μαθήματα γλώσσας που γίνονται στη βάση της αμοιβαίας συμφωνίας με την Πορτογαλία, γίνονται πάντα κατά τη διάρκεια του τακτικού σχολικού προγράμματος. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είτε παρακολουθούν τις δραστηριότητες στα πορτογαλικά όλοι οι μαθητές και μαθήτριες με παρόντες στην αίθουσα Ισπανό και Πορτογάλο δάσκαλο είτε τα μαθήματα των Πορτογαλικών γίνονται σε ξεχωριστές αίθουσες.

Με την αύξηση του αριθμού των μεταναστών ιδρύθηκαν οι Επιτροπές Εκπαίδευσης Μεταναστών Μαθητών, με στόχο τη δικαιότερη κατανομή των

---

³⁰ De Coster (2009)

³¹ De Coster (2009)

³² Mitchell (2010)

³³ CIDE (2007), Coelho (2012: 4, 6-7)

αλλοδαπών παιδιών στα σχολεία. Σε μερικούς δήμους της Καταλονίας εφαρμόστηκε αυτό το μέτρο, με βραχυπρόθεσμο αποτέλεσμα την αποτροπή σχηματισμού σχολείων-γκέτο. Ωστόσο, με τον καιρό προέκυψαν άλλα μειονεκτήματα, όπως η άρνηση ορισμένων οικογενειών στις μετακινήσεις, καθώς και υλικοτεχνικά και οικονομικά προβλήματα λόγω του υψηλού κόστους μεταφοράς. Παράλληλα, δεν μπορούσε να αγνοηθεί και η ηθική παράμετρος της μετακίνησης παιδιών μόνον από οικογένειες μεταναστών.

Για την επίλυση του σύνθετου αυτού προβλήματος έχουν προταθεί συντονισμένες παρεμβάσεις με σκοπό την ενσωμάτωση των αλλοδαπών οικογενειών. Αρχικά προτείνονται προγράμματα που θα δουλέψουν αντιρατσιστικά, αποδομώντας τα στερεότυπα και τονώνοντας την επικοινωνία και τον διαπολιτισμικό διάλογο. Προτείνονται ακόμη μέτρα για την προώθηση σχέσεων και κοινών προγραμμάτων μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων προκειμένου να αναπτυχθούν η κοινωνική συνοχή και η εμπιστοσύνη. Επιπλέον, όλα αυτά θα πρέπει να συνοδεύονται από πολιτικές που θα αξιοποιούν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, όπως τα φιλόδοξα προγράμματα μερικών αυτόνομων κοινοτήτων (π.χ. κοινότητες μάθησης) σε συνδυασμό με προγράμματα αυτοβελτίωσης των ίδιων των σχολικών μονάδων³⁴.

Παράλληλα, στο εκπαιδευτικό σύστημα έχουν περιληφθεί καινούριες στρατηγικές, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τη διαφορετικότητα, όπως για παράδειγμα μαθήματα ενισχυτικής διδασκαλίας, προγράμματα αντισταθμιστικής εκπαίδευσης και διδασκαλία σε μικρές ομάδες. Άλλα εναλλακτικά προγράμματα συστήνουν τη διατήρηση της γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας προέλευσης, προωθούν δίγλωσσα προγράμματα διδασκαλίας ή συμβάλλουν στην ενίσχυση της αθροιστικής διγλωσσίας που ενσωματώνει τη γλώσσα καταγωγής, σέβεται τη διαφορετική ταυτότητα και την πολυμορφία. Στο Στρατηγικό Πρόγραμμα για την Ιθαγένεια και την Ένταξη του 2007 θεωρείται σημαντικό οι μετανάστες να μαθαίνουν σχετικά με τις βασικές αξίες της ΕΕ, τους κανόνες και τις συνήθειες της ισπανικής ζωής, καθώς και τις επίσημες γλώσσες της χώρας. Από την άλλη όμως, εξίσου σημαντικό θεωρείται να βελτιωθούν η αίσθηση της κοινότητας για τους διαφορετικούς πολιτισμούς, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η προώθηση των αξιών της ανεκτικότητας και του σεβασμού, καθώς και να στηριχθούν η γνώση και η διατήρηση των πολιτισμών των μεταναστών. Έτσι, η «Εκπαίδευση του Πολίτη και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» έγιναν υποχρεωτικό μάθημα το 2009. Όλοι οι μαθητές και μαθήτριες θα πρέπει να καταρτιστούν πάνω σε θέματα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών, διαφορετικότητας, καθώς και στα παγκόσμια κοινωνικά προβλήματα. Ωστόσο, οι δυσκολίες εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών δεν είναι λίγες, ιδιαίτερα σε σχολεία όπου η διαφορετικότητα των μαθητών και μαθητριών είναι μεγάλη και το διδακτικό προσωπικό δεν γνωρίζει τις γλώσσες των αλλοδαπών παιδιών, γεγονός που υπογραμμίζει την απαραίτητη προϋπόθεση

---

³⁴ Maiztegui-Oñate & Santibáñez-Gruber (2010)

ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών³⁵.

Βασισμένη σε ενδείξεις αλλαγών των κοινωνικών στάσεων η κυβέρνηση προσπαθεί να θέσει τέρμα σε πρόσφατα προβλήματα βίας, παρενοχλήσεων, διακρίσεων και ρατσισμού μεταξύ μαθητών. Το τρέχον Αναλυτικό Πρόγραμμα βασίστηκε στα ευρωπαϊκά πρότυπα και τη διαβούλευση με 20 κοινωνικές οργανώσεις. Ο σεβασμός της διαφορετικότητας τείνει να γίνει προτεραιότητα σε όλα τα αντικείμενα και τα επίπεδα στις Αυτόνομες Κοινότητες³⁶.

1.12 Ισραήλ

Στο Ισραήλ υπάρχουν μερικά διεθνή σχολεία, όπου η διδασκαλία γίνεται αποκλειστικά στα αγγλικά ή στα γαλλικά. Γενικά, καθώς τα αγγλικά διδάσκονται σε όλα τα ισραηλινά σχολεία από πρώιμη ηλικία, οι περισσότεροι Ισραηλινοί γρήγορα γίνονται δίγλωσσοι με ευχέρεια, όπως οι πολίτες στην Ολλανδία ή στις Σκανδιναβικές χώρες³⁷.

Η μεταναστευτική πολιτική του Ισραήλ δίνει προτεραιότητα σε μετανάστες εβραϊκής καταγωγής (Olim). Στατιστικές αναφέρουν ότι τα τελευταία χρόνια το Ισραήλ δέχτηκε, μεταξύ άλλων, περίπου 850.000 άτομα από την πρώην ΕΣΣΔ και 65.000 από την Αιθιοπία. Το Υπουργείο Απορρόφησης των Μεταναστών δίνει βαρύτητα στη γνώση της εβραϊκής γλώσσας και οργανώνει ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα (Ulpan) για παιδιά και ενήλικες. Παράλληλα τα παιδιά εντάσσονται και σε εκπαιδευτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας οι μετανάστες Olim έχουν το δικαίωμα συμπληρωματικής εκπαίδευσης. Παρόλο που οι μετανάστες μη εβραϊκής καταγωγής μπορούν να εγγραφούν και να φοιτήσουν σε δημόσια νηπιαγωγεία και σχολεία, δεν έχουν γενικά το δικαίωμα συμπληρωματικών υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα ειδική βοήθεια και ενίσχυση στα μαθήματα εβραϊκών, εκτός από μερικές φορές κατά τη διάρκεια του κανονικού προγράμματος. Μαθητές μεγαλύτεροι των 12 ετών μπορούν να εγγραφούν σε ειδικά προγράμματα Ulpan για μια περίοδο έξι μηνών μετά την οποία εντάσσονται στις κανονικές τάξεις.

Από την άλλη, ενώ το Υπουργείο Παιδείας διαθέτει αξιοσέβαστους πόρους για τη διδασκαλία της αραβικής και της γαλλικής (για την οποία υπάρχει ειδική διακρατική συμφωνία) και παρά τη διακηρυγμένη από το 1995 σημασία σεβασμού της γλώσσας καταγωγής των μεταναστών, η υποστήριξη του Υπουργείου στη διδασκαλία της ρωσικής είναι πολύ περιορισμένη. Εντούτοις, σύμφωνα με τον σχεδιασμό, τα ρωσικά διδάσκονταν σε αυτούς τους μαθητές ως γλώσσα καταγωγής, αρκεί να είχαν λιγότερα από τέσσερα χρόνια παραμονής στη χώρα.

Ως ιδιαίτερα ενδιαφέρον και αξιοσημείωτο παράδειγμα στο Ισραήλ

---

³⁵ Maiztegui-Oñate & Santibáñez-Gruber (2010)

³⁶ Huddleston (2011)

³⁷ Shaul (2009)

αναφέρεται η περίπτωση του Tichon Hadera Junior High School που ιδρύθηκε το 1994 στη Hadera. Στο σχολείο αυτό, ο αριθμός των μαθητών και μαθητριών που είχαν τη ρωσική ως γλώσσα καταγωγής έφτανε το 60%. Παρόλο που τότε δεν υπήρχε επίσημη γλωσσική πολιτική, η διευθύντρια του σχολείου επέτρεψε τη διδασκαλία της ρωσικής, παράλληλα με την εβραϊκή και την αγγλική, ενώ τα αραβικά ήταν προαιρετικά. Τα ρωσικά αντιμετωπιζόνταν ως μια προέκταση της προσωπικότητας των παιδιών και, ενώ σε πολλά άλλα σχολεία απαγορεύονταν οι συζητήσεις στην αυλή στα ρωσικά, στο Tichon Hadera αυτό δεν ίσχυε³⁸.

Για μια περίοδο τριών ετών το σχολείο ενέταξε τη ρωσική γλώσσα στις κοινωνικές του εκδηλώσεις, οπότε κάθε χρόνο υπήρχε η «Ρωσική Βραδιά». Στη διοργάνωσή της συμμετείχαν ενεργά μαθητές και γονείς. Οι γονείς προσφέρονταν να μαγειρέψουν φαγητό, να διακοσμήσουν τον χώρο και να ετοιμάσουν κοστούμια. Επίσης, έπαιρναν ενεργά μέρος ως ηθοποιοί, τραγουδιστές και σκηνοθέτες στις διάφορες βραδινές εκδηλώσεις. Οι νέοι μετανάστες είχαν την ευκαιρία να πουλήσουν καλλιτεχνήματα που είχαν οι ίδιοι φτιάξει. Την πρώτη χρονιά η βραδιά ήταν αφιερωμένη στον Ρώσο ποιητή Πούσκιν. Τα ποιήματά του είχαν μεταφραστεί στα εβραϊκά και τα αγγλικά. Την επόμενη χρονιά η βραδιά στηρίχτηκε σε έργο και ποιήματα του Σαίξπηρ. Ο *Άμλετ* παίχτηκε στα ρώσικα, ενώ μεταφράσεις του έργου στα εβραϊκά είχαν μοιραστεί στο κοινό. Η τρίτη βραδιά αφιερώθηκε σε τραγούδια αγάπης στα ρώσικα, εβραϊκά και αγγλικά, με τους γονείς να συμμετέχουν τραγουδώντας και παίζοντας μουσικά όργανα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο υπόλοιπος σχολικός πληθυσμός δεν ήταν αποκλεισμένος από αυτές τις εκδηλώσεις. Κάθε μαθητής των ρωσικών μπορούσε να φέρει τρεις φίλους του που δεν προέρχονταν από τη Ρωσία. Η δυνατότητα αυτή βοήθησε τους Ισραηλινούς μαθητές να εκτιμήσουν περισσότερο τους φίλους τους από τη Ρωσία, με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί μεγαλύτερη ανοχή για τους πολιτισμούς εκατέρωθεν. Επίσης, υποστηρίχτηκαν πολύ οι ενδοοικογενειακές σχέσεις, αφού η ενεργή συμμετοχή της οικογένειας κάθε παιδιού ήταν σημαντική. Η οικογένεια ήταν «οι ειδικοί» και η μόνη που θα μπορούσε να βοηθήσει σε σχέση με τη γλώσσα καταγωγής. Αυτό αναγνωρίστηκε από τα παιδιά και η αναγνώριση αυτή, όπως τονίζουν οι σχετικές έρευνες, δημιούργησε πρότυπα και συμπεριφορές που κάθε γλωσσική κοινότητα χρειάζεται για να επιζήσει και να αναπτυχθεί. Παράλληλα, η ενδυνάμωση της ταυτότητας ήταν σημαντική, διότι οι μαθητές και μαθήτριες ήταν περήφανοι για τη γλώσσα τους, τον πολιτισμό τους και τους γονείς τους³⁹.

1.13 Ιταλία

Η Ιταλία αποτελεί χώρα υποδοχής και αναζήτησης ασύλου για μετανάστες παρά τη μείωση των θέσεων εργασίας λόγω της οικονομικής κρίσης και τις αμφιλεγόμενες επαναπροωθήσεις. Οι μόνιμοι μετανάστες προέρχονται κυρίως

---

³⁸ Levush (2009)

³⁹ Levush (2009)

από την ελεύθερη μετακίνηση εντός της ΕΕ.

Η εκπαίδευση των μεταναστών μαθητών αποτελεί αδύναμο σημείο για την Ιταλία, η οποία τελευταία μόλις προωθεί τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ως βάση για την ενσωμάτωση. Τα σχολεία άρχισαν να τροποποιούν το αναλυτικό τους πρόγραμμα, εφαρμόζοντας το καθένα δικά του προγράμματα. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπάρχει διακηρυγμένη πρόθεση για τη διδασκαλία στα σχολεία των γλωσσών των (περισσότερων από 4 εκατομμύρια) μεταναστών⁴⁰.

1.14 Καναδάς

Ήδη από τον 15^ο αιώνα, η περιοχή του Καναδά δεχόταν μετανάστες κυρίως από τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία, ενώ μετανάστες από άλλες χώρες δεν ήταν πάντοτε ευπρόσδεκτοι. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ιδίως από τη δεκαετία του 1960 και εξής, η εικόνα αντιστράφηκε: η επιθυμία για μετανάστευση ανθρώπων από τη Δυτική Ευρώπη περιορίστηκε σημαντικά, ενώ παράλληλα έγινε πιο εύκολη η πρόσβαση στον Καναδά για τους μετανάστες από άλλες χώρες, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες που υπήρχαν σε εργατικό δυναμικό. Κατά συνέπεια, σήμερα η πλειονότητα των μεταναστών στη χώρα αυτή προέρχεται από την Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Αυτό σημαίνει ότι οι μετανάστες αυτοί δεν έχουν καμιά από τις επίσημες γλώσσες του κράτους (αγγλικά και γαλλικά) ως Γ1⁴¹.

Υπολογίζεται λοιπόν ότι κάθε χρόνο μεταναστεύουν στον Καναδά 230.000-260.000 άτομα. Ο Καναδάς έχει αναπτύξει μια μακρόχρονη και επιτυχημένη πολιτική για τη στήριξη των γλωσσών μεταναστευτικών και κυρίως αλλόγλωσσων αυτοχθόνων πληθυσμών. Η πολυπολιτισμική προσέγγιση στην εκπαίδευση καθιερώθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1980, ενισχύοντας μαθητές και εκπαιδευτικούς στην καθημερινή πράξη. Από τότε οι επαρχίες της χώρας έχουν ενσωματώσει στα αναλυτικά προγράμματα οδηγίες σχετικά με τη φυλετική και πολιτισμική διαφορετικότητα της κοινωνίας και υποστηρίζουν τη διατήρηση ή την εκμάθηση των γλωσσών των μεταναστών ή των γηγενών μειονοτήτων, πέρα από τις επίσημες γλώσσες, αγγλική και γαλλική. Στις επαρχίες μάλιστα με τον μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών, τα σχολεία είναι από τα καλύτερα προετοιμασμένα στο να βοηθήσουν όλους τα παιδιά να ζήσουν και να σπουδάσουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία⁴². Γενικά, ο Καναδάς θεωρείται σήμερα από πολλούς χώρα-υπόδειγμα όσον αφορά την οργάνωση και τους θεσμούς που αποσκοπούν στην ενσωμάτωση μεταναστευτικών πληθυσμών⁴³.

Στο Κεμπέκ για πολλά χρόνια είχε επιλεγεί το μοντέλο των ξεχωριστών τάξεων για τα προσφάτως αφιχθέντα αλλόγλωσσα παιδιά. Η τρέχουσα πολιτική ενθαρρύνει την ένταξή τους μέσα από τις κανονικές τάξεις. Όμως η εφαρμογή αυτής της επιλογής φαίνεται ότι δεν είναι εύκολη λαμβάνοντας

---

⁴⁰ MIPEX III (2012)

⁴¹ Coelho (2012: 3)

⁴² MIPEX III (2012)

⁴³ Coelho (2012)

υπόψη την πρόσθετη εργασία με την οποία επιφορτίζονται οι εκπαιδευτικοί. Παράλληλα, εγείρονται ερωτήματα για τη θέση της γλώσσας καταγωγής στη διαδικασία ενσωμάτωσης. Άλλοι θεωρούν ότι τα παιδιά θα πρέπει να καθοδηγούνται κυρίως προς τη γλώσσα-στόχο, δηλαδή τη γλώσσα της πλειοψηφούσας κοινότητας. Αντίθετα, άλλοι θεωρούν ότι η ενσωμάτωση επιτυγχάνεται καλύτερα όταν οι μαθητές και οι μαθήτριες κρατούν επαφή με τη γλώσσα καταγωγής τους.

Στην περιοχή της Μανιτόμπα, όπου οι Ουκρανικές κοινότητες έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξή της, υπάρχουν από πολύ καιρό δίγλωσσα προγράμματα ουκρανικών και αγγλικών, μαζί με μικρότερα προγράμματα για τα γαλλικά, τα ισλανδικά και τις γλώσσες των πρώτων αυτοχθόνων.

Στην επαρχία της Βρετανικής Κολομβίας, στην πόλη του Βανκούβερ, όπου υπάρχει μεγάλη κινεζική κοινότητα, καθιερώθηκε από το 2002 ένα δίγλωσσο πρόγραμμα εμβύθισης με μανδαρινικά κινέζικα και αγγλικά σε έξι δημοτικά σχολεία, ενώ μελετάται η επέκταση του προγράμματος στην ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα, ανάλογα προγράμματα ετοιμάζονται για τα χίντι και τα παντζάμπι. Στα αγγλόφωνα και γαλλόφωνα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης, τα μαθήματα και οι κρατικές εξετάσεις μπορούν να γίνουν στα γιαπωνέζικα, τα παντζάμπι, τα μανδαρινικά κινέζικα, τα γαλλικά, τα ισπανικά και τα γερμανικά.

Ιδιωτικά ισλαμικά και εβραϊκά σχολεία σε όλον τον Καναδά έχουν επίσης δίγλωσσα και τριγλωσσα προγράμματα, τα οποία περιλαμβάνουν αραβικά ή εβραϊκά αντίστοιχα.

1.15 Λιχτενστάιν

Η κυβέρνηση προσφέρει τη δυνατότητα και το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να οργανωθούν τα μαθήματα γλώσσας καταγωγής και ιστορίας της χώρας προέλευσης. Εναπόκειται στις πρεσβείες, τα προξενεία ή τις πολιτιστικές ενώσεις να οργανώσουν και να χρηματοδοτήσουν τα μαθήματα αυτά, τα οποία γίνονται εκτός του κανονικού προγράμματος.

1.16 Νέα Ζηλανδία

Στη Νέα Ζηλανδία είναι συχνές οι αλλαγές στο εθνικό προφίλ των σχολείων επειδή διαφοροποιούνται οι συνθήκες: εθνικές πολιτικές για τη μετανάστευση, ανάγκες των νέων ομάδων μεταναστών και προσφύγων και φυσικά οι περιοχές εγκατάστασής τους. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο για τους εκπαιδευτικούς να αποκτούν βαθιά γνώση της πολιτισμικής και γλωσσικής διαφοροποίησης των παιδιών που φοιτούν στην τάξη τους κάθε χρόνο⁴⁴.

Σημαντικά συμπεράσματα για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών μας δίνει έρευνα του 2004 σχετικά με τις Καλές Διδακτικές Πρακτικές σε Πολυεθνικά Τμήματα (προπανεπιστημιακών) Σπουδαστών σε Κολλέγιο της Νέας

---

⁴⁴ Haworth (2010: 21)

Ζηλανδίας. Ερευνήθηκαν πετυχημένες διδακτικές στρατηγικές σχετικά με τη γλωσσική ανάπτυξη, την εξατομικευμένη μάθηση, το ασφαλές και υποστηρικτικό μαθησιακό περιβάλλον, την ποικιλία διδακτικών προσεγγίσεων και διδακτικού υλικού, την ομαδική εργασία, καθώς και την καθαρή ομιλία και τη σαφήνεια στις οδηγίες. Το διδακτικό προσωπικό του Κολλεγίου που συμμετείχε στην έρευνα δήλωσε ότι είχε επίγνωση πως τα καθήκοντά του δεν εξαντλούνται μόνον στη διδασκαλία των μαθημάτων, αλλά ότι όφειλε να λειτουργεί καθοδηγητικά στην πολιτιστική και ακαδημαϊκή προσαρμογή των αλλοδαπών σπουδαστών. Παράλληλα, τόνισαν ότι ήταν απαραίτητο να υιοθετήσουν νέες στρατηγικές διδασκαλίας αλλάζοντας τον τρόπο σκέψης τους⁴⁵.

1.17 Νορβηγία

Μεταρρυθμίσεις με σκοπό να βελτιωθεί η ποιότητα και τα αποτελέσματα της γενικής εκπαίδευσης έδωσαν λίγο καλύτερες ευκαιρίες για τους «Νορβηγούς με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο». Οι στόχοι αναφέρονται στο «Ίση εκπαίδευση στην πράξη!», που εξελίχθηκε από το 2004 και παρακολουθεί τις εθνικές και διεθνείς αξιολογήσεις (π.χ. τις έρευνες PISA). Οι μετανάστες μαθητές μαθαίνουν νορβηγικά σε όλες τις βαθμίδες του σχολείου, ενώ προσφέρονται μαθήματα υποστήριξης της γλώσσας καταγωγής, ώστε οι μαθητές και μαθήτριες να συνεχίσουν να εξελίσσονται γνωστικά. Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση έχει επίσης ενισχυθεί στα Αναλυτικά Προγράμματα⁴⁶. Με πρόγραμμα του 2006 το Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας όρισε ότι η ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής των παιδιών θα πρέπει να υποστηρίζεται από την προσχολική βαθμίδα. Διέθεσε μάλιστα πόρους για την πρόσληψη προσωπικού που ανήκει στις μεταναστευτικές κοινότητες⁴⁷. Ωστόσο, 20% των παιδιών μεταναστών που φοιτούν σε ειδικά τμήματα εκμάθησης της γλώσσας, δεν τα τελειώνουν ποτέ⁴⁸.

Από το σχολικό έτος 2007/8 έχει θεσμοθετηθεί το *Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη γλώσσα καταγωγής για τη Διδασκαλία των Γλωσσικών Μειονοτήτων*, για μαθητές και μαθήτριες που μιλούν μειονοτικές γλώσσες. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται και τα παιδιά των αλλοδαπών μεταναστών. Αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι οργανωμένο σε επίπεδα⁴⁹, και έχει σκοπό τη σταδιακή μετάβαση των παιδιών στο κανονικό νορβηγικό Αναλυτικό Πρόγραμμα. Για τον λόγο αυτό η επίδοσή τους δεν βαθμολογείται⁵⁰.

---

⁴⁵ McCallum (2004)

⁴⁶ McCallum (2004)

⁴⁷ De Coster (2009)

⁴⁸ Watkins (2010: 49)

⁴⁹ Το ΑΠ φαίνεται να στηρίζεται για την πρωτοβάθμια και για τη δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στα επίπεδα που προτείνει η *Διεθνής Πρότυπη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης* (International Standard Classification of Education, ISCED) που δημιουργήθηκε από την UNESCO (2011).

⁵⁰ De Coster (2009)

1.18 Ολλανδία

Στην Ολλανδία υπάρχουν περίπου 100 δίγλωσσα σχολεία στα οποία Γ1 είναι τα ολλανδικά, ενώ Γ2 είναι συνήθως τα αγγλικά και σποραδικά τα γερμανικά.

Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας η πολιτική ανεκτικότητας δοκιμάστηκε από τις δολοφονίες ενός ριζοσπάστη πολιτικού και ενός σκηνοθέτη. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν σε μια πολιτική ενσωμάτωσης η οποία έχει χαρακτήρα λιγότερο εθελοντικό, μια και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μεταναστών περιγράφονται πιο καθαρά πλέον στη νομοθεσία. Ο διαχωρισμός των μαθητών και μαθητριών στα σχολεία έχει διακοπεί και διδάσκεται περισσότερη ολλανδική ιστορία⁵¹. Τα μαθήματα αγωγής του πολίτη και γλώσσας έγιναν υποχρεωτικά ακόμη και για τους παλιούς μετανάστες. Η νομοθεσία δεν αποκλείει την επιβολή προστίμου στην περίπτωση αποτυχίας στις εξετάσεις.

Το 2004 η ολλανδική κυβέρνηση αποφάσισε να καταργήσει την πρόβλεψη για μαθήματα γλώσσας καταγωγής και πολιτισμού των μεταναστών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και να διαθέσει περισσότερους πόρους για την υποστήριξη των αλλοδαπών και μεταναστών μαθητών που μαθαίνουν τη γλώσσα διδασκαλίας⁵². Παιδιά μεταναστών από την Τουρκία και το Μαρόκο που φοίτησαν δυο χρόνια σε νηπιαγωγεία, κατάφεραν να μειώσουν στο μισό τη διαφορά των επιδόσεών τους από τον εθνικό μέσο όρο⁵³.

1.19 Ουγγαρία

Στην Ουγγαρία το Υπουργείο Παιδείας συστήνει να αναζητηθούν συμβουλές και βοήθεια από τις διπλωματικές αποστολές των ενδιαφερόμενων χωρών στην περίπτωση που τα σχολεία δεν έχουν εκπαιδευτικό υλικό ή προσωπικό για να οργανώσουν από μόνα τους μαθήματα γλώσσας καταγωγής⁵⁴.

1.20 Πολωνία

Οι αλλοδαποί μαθητές υποχρεωτικής εκπαίδευσης έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν μαθήματα στη γλώσσα καταγωγής τους, τα οποία οργανώνονται στις σχολικές εγκαταστάσεις από τις διπλωματικές ή προξενικές αρχές ή πολιτιστικές οργανώσεις της χώρας καταγωγής. Τέτοια μαθήματα γίνονται εκτός του κανονικού προγράμματος και απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του διευθυντή του σχολείου και των τοπικών εκπαιδευτικών αρχών⁵⁵.

---

⁵¹ JCEA (2007)

⁵² De Coster (2009)

⁵³ Watkins (2010: 50)

⁵⁴ De Coster (2009)

⁵⁵ De Coster (2009)

1.21 Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία υπάρχουν πολλά προγράμματα, όπως το «Entrekulturas», «Ανάπτυξη της Δημόσιας Συνειδητοποίησης», «Ταχύρρυθμη Επιμόρφωση Δασκάλων» και ένα παρατηρητήριο για την κατανόηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας. Όλα αυτά τα διευθύνει ο Ανώτερος Επίτροπος για τη Μετανάστευση και τον Διαπολιτισμικό Διάλογο⁵⁶.

1.22 Σουηδία

Η Σουηδία θεωρείται ότι είναι η χώρα με τις καλύτερες πολιτικές όσον αφορά την ενσωμάτωση των μεταναστών⁵⁷. Οι πρόσφυγες και όσοι αιτούνται άσυλο και είναι ηλικίας 7 έως 16 ετών έχουν από τον νόμο δικαίωμα για δίγλωσση εκπαίδευση. Οι δήμοι είναι υποχρεωμένοι να προσφέρουν εκπαίδευση στη γλώσσα καταγωγής και μαθήματα σουηδικών ως δεύτερης γλώσσας⁵⁸, αρκεί να συμπληρώνεται τμήμα 5 τουλάχιστον ατόμων⁵⁹.

1.23 Φινλανδία

Στη Φινλανδία οι εθνικές εκπαιδευτικές αρχές διαθέτουν στις τοπικές εκπαιδευτικές αρχές συγκεκριμένους πόρους για τη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής υπό την προϋπόθεση να υπάρχουν τουλάχιστον 4 παιδιά αλλοδαπών και μεταναστών που το ζητούν⁶⁰. Το Εθνικό Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη βασική εκπαίδευση (2004) ορίζει ότι οι μαθητές και μαθήτριες θα πρέπει να κατανοήσουν τις ρίζες και την ποικιλομορφία του πολιτισμού καταγωγής τους.

Στη βασική εκπαίδευση και τη γενική ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δίνεται το δικαίωμα της θρησκευτικής διδασκαλίας, εφόσον συμπληρώνεται τμήμα 3 μαθητών του ίδιου θρησκευματος/δόγματος και υπάρχει αίτημα από τους γονείς τους. Τα σχολεία υποχρεούνται επίσης να λαμβάνουν υπόψη και τις διατροφικές απαιτήσεις των μαθητών. Προγράμματα όπως το SPECIMA επιτρέπουν σε μετανάστες με πλήρη ή σχεδόν πλήρη προσόντα δασκάλου να τελειοποιήσουν τις σπουδές τους, ώστε η εκπαίδευσή τους να ανταποκρίνεται στη φινλανδική νομοθεσία⁶¹.

Το πενταετές κυβερνητικό σχέδιο για την εκπαίδευση και την έρευνα (2007/12) υπογραμμίζει την παρουσία αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία και εισάγει μέτρα τα οποία επιτρέπουν στα παιδιά αυτά αφενός να πετύχουν στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα και αφετέρου να παρακολουθήσουν μαθήματα

---

⁵⁶ Huddleston (2011)

⁵⁷ Hyslop (2011), MIPEX III (2012)

⁵⁸ Muñoz (2010: 12)

⁵⁹ De Coster (2009)

⁶⁰ De Coster (2009)

⁶¹ Huddleston (2011)

στη γλώσσα καταγωγής τους⁶².

Σε μαθητές που έφτασαν πρόσφατα στη χώρα και σε παιδιά μεταναστών που είτε γεννήθηκαν στη Φινλανδία είτε ήρθαν σε προσχολική ηλικία και δεν γνωρίζουν ικανοποιητικά τη φινλανδική γλώσσα, με αποτέλεσμα να μην είναι έτοιμα για τη βασική εκπαίδευση, παρέχεται προπαρασκευαστική εκπαίδευση διάρκειας (συνήθως) ενός έτους.

Η εκμάθηση της φινλανδικής και η διδασκαλία βασικών εννοιών και λεξιλογίου θεωρείται βασική προϋπόθεση για την εκπαίδευση, ενώ το σύστημα είναι ανεκτικό σε τέτοια ζητήματα, διότι τα παιδιά είναι διαφορετικών ηλικιών, με διαφορετικό γνωστικό υπόβαθρο και διαφορετικές μαθησιακές ικανότητες. Για τα παιδιά του δημοτικού τα μαθήματα γίνονται σε προπαρασκευαστικές ομάδες εκπαίδευσης, σε χώρους κατά το δυνατόν πλησιέστερους στις κατοικίες τους, ενώ για τα παιδιά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι ομάδες αυτές είναι ενταγμένες στο ενιαίο σχολείο.

Εφόσον υπάρχει ανάγκη υποστήριξης μετά την προπαρασκευαστική εκπαίδευση τα σχολεία οργανώνουν, όπου είναι δυνατόν, ενισχυτική διδασκαλία για διάφορα μαθήματα. Μπορεί ακόμη να δημιουργηθεί και *ενισχυτική τάξη* για αλλοδαπούς μαθητές και μαθήτριες, όπου τα παιδιά που το χρειάζονται υποστηρίζονται ώστε να ακολουθήσουν το σχολικό πρόγραμμα. Εξαιρούνται τα πρακτικά και καλλιτεχνικά μαθήματα, τα οποία διδάσκονται στην κανονική τάξη. Μαθητές με άλλη γλώσσα καταγωγής διδάσκονται τα φινλανδικά ως δεύτερη γλώσσα στο πλαίσιο των μαθημάτων γλώσσας και λογοτεχνίας και σε δικές τους ξεχωριστές ομάδες. Γενικά, όλη η διδασκαλία στο σχολείο υποστηρίζει την εκμάθηση της φινλανδικής. Όπου είναι δυνατόν, τα παιδιά των μεταναστών διδάσκονται και τη γλώσσα καταγωγής τους.

2. Συμπεράσματα

Η παρουσίαση που έγινε παραπάνω ανέδειξε την πολυμορφία των εφαρμοζόμενων ανά τον κόσμο προγραμμάτων, η μελέτη των οποίων θεωρούμε ότι αποτελεί τη βάση για τη χάραξη της αντίστοιχης πολιτικής στην Ελλάδα. Όπως είδαμε, στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχει κάποια θεσμική πρόβλεψη για τη διδασκαλία των γλωσσών καταγωγής των μεταναστών, την οποία αναλαμβάνουν να χρηματοδοτήσουν και να οργανώσουν μεμονωμένα ή σε συνεργασία οι προξενικές αρχές, οι κρατικοί ή οι τοπικοί φορείς και διάφοροι μεταναστευτικοί σύλλογοι. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις, τα μαθήματα εντάσσονται στο σχολικό πρόγραμμα ως ξένες γλώσσες ή, ακόμη και αν δεν εντάσσονται στο σχολικό ωράριο, αναγνωρίζονται ως μέρος της πρωτοβάθμιας ή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που λαμβάνουν οι μαθητές και οι μαθήτριες. Ρητές ή υπόρρητες προϋποθέσεις όλων αυτών αποτελούν αφενός ο σεβασμός στον διαφορετικό πολιτισμό των μεταναστευτικών ομάδων και αφετέρου η φροντίδα για τη γλωσσική και τη γνωστική ανάπτυξη των μαθητών.

---

⁶² De Coster (2009)

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (στην οποία γίνεται άμεση αναφορά στο κείμενο)

Ξενόγλωσση

1. ADAE 1996. A synopsis of research findings on languages of instruction and their policy implications for education in Africa. Working paper for the Meeting of African Ministers of Education and the Seminar on Languages of Instruction, Accra, Ghana, August 26-30 1996. Accra: Association for the Development of African Education / Working Group on Educational Research and Policy Analysis.
2. Ball J. 2010. Enhancing learning of children from diverse language backgrounds: Mother tongue-based bilingual or multilingual education in the early years. Paper commissioned for UNESCO.
3. Benson C. 2004. The importance of mother tongue-based schooling for educational quality. Paper commissioned for the Education for All Global Monitoring Report 2005, The Quality Imperative. UNESCO.
4. Bildungsplan Grundschule. Herkunftssprachen. 2011. Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung, Hamburg, 38 σελίδες. (<http://www.hamburg.de/contentblob/2482192/data/herkunftsspr-unterricht-gs.pdf>, πρόσβαση 29/7/2012).
5. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. 2012. <http://www.bmukk.gv.at/schulen/unterricht/muttersprachlicher-unterricht/index.xml> (πρόσβαση 29/7/2012).
6. Castellotti V. 2008. "L'École française et les langues des enfants: quelle mobilisation de parcours plurilingues et pluriculturels?", dans Chiss, J.-L (dir), Immigration, Ecole et didactique du français. Paris, Didier.
7. Coelho, E. 2012. Language and Learning in Multilingual Classrooms: A Practical Approach. Bristol: Multilingual Matters.
8. CIDE 2007. Evolución y situación actual de la presencia del alumnado extranjero en el sistema educativo español (1996-2007). Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.
9. Commission of the European Communities 2008. Green Paper – Migration & mobility: challenges and opportunities for EU education systems. {SEC(2008) 2173}. COM(2008) 423 final. Brussels.
10. Cummins, J. 2001. Bilingual Children's Mother Tongue: Why Is It Important for Education? Sprogforum, 7(19), 15-20. http://www15.gencat.net/pres_casa_llengues/uploads/articles/BilinguaI%20Childrens%20Mother%20Tongue.pdf
11. Cummins J. 1999. Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μία κοινωνία της ετερότητας. (Μτφ. Σ. Αργύρη), Αθήνα: Gutenberg.

12. Dalby, D. 1985. The Educational Use of African Languages in Sub-Saharan Africa: The State of the Art. Paris: UNESCO.
13. David-Chnane, F. 2008. "Scolarisation des nouveaux arrivants en France: Orientations officielles et dispositifs didactiques", dans Chiss, J. -L. (dir.), Immigration, Ecole et didactique du français, Paris, Didier.
14. Dutcher, N. 1995. The Use of First and Second Languages in Education. A Review of International Experience. Pacific Island Discussion Paper Series No.1. Washington DC: World Bank.
15. De Coster I. 2009. Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. Education, Audiovisual & Culture Executive Agency (EACEA). Eurydice network. European Commission. Brussels.
16. Emmons K. 2009. Bilingual teaching heads to the front of the class in Vietnam. Στο «State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2009».
17. Fix, M., Capps, R. 2005. Immigrant Children, Urban Schools, and the No Child Left Behind Act. Στο www.aulaintercultural.org (Πρόσβαση 26-06-2011).
18. García Flecha R. 2009. Actions for success in schools in Europe. Include-ED. Citizens and Governance in a knowledge-based Society. European Commission.
19. Govaris Chr. & Kaldi St. 2010. The educational challenge of cultural diversity in the international context. Εκδ. Waxmann. Münster.
20. Haworth P. 2010. Intercultural education in New Zealand: beyond politics into practice. Στο: Govaris Chri. & Kaldi St. 2010
21. Huddleston T. 2011. An Intercultural Education: who is learning to live with diversity? Migrant Integration Police Index MIPEX Blog. Στο <http://www.mipex.eu/blog/do-one-indicator-for-diversity-inclusion> (Πρόσβαση 28-06-2011)
22. Hyslop, L. 2011. Sweden is top country at integrating immigrants. The Telegraph 4/3/2011. <http://www.telegraph.co.uk/expat/expatnews/8359653/Sweden-is-top-country-at-integrating-immigrants.html#> (πρόσβαση 29/7/2012).
23. International School Stuttgart, BaSICS 2010. Learning an Additional Language at ISS BaSICS. The Dual Language Approach Handbook.
24. JCEA (Joint Committee on European Affairs) 2007. Thirteenth Report. Report on Migration and Integration Policy in Ireland. Houses of the Oireachtas.
25. Kanton Zürich Bildungsdirektion Volksschulamt. 2012. <http://www.vsa.zh.ch/internet/bildungsdirektion/vsa/de/home.html> (πρόσβαση 29/7/2012).
26. Leserman P. 2007. Early Education for Immigrant Children. Migration

- Policy Institute (MPI) & Bertelsmann Stiftung. Στο <http://www.migrationpolicy.org/pubs/LesemanEducation091907.pdf> (Τελευταία πρόσβαση 01.10.2011).
27. Levush R. 2009. The Education of Non-Native Language Speaking Children: Israel. Στο <http://www.loc.gov/law/help/non-native-education/israel.php> (πρόσβαση 07.06.2011).
28. Maiztegui-Oñate C. & Santibáñez-Gruber R. 2010. Migration and Education: An Overview of the Spanish Case. Στο Network Migration in Europe, Στο <http://www.migrationeducation.org/48.1.html?&rid=163&cHash=9d6f60e57eb65e106fdd8b0e5ae6d3ee> (Πρόσβαση 18.06.2011)
29. Mendler, M. 2007. Muttersprachlicher Unterricht schulisch integrieren. SPD Landtagsfraktion Baden-Württemberg. <http://www.spd.landtag-bw.de/index.php?docid=2879> (πρόσβαση 29/7/2012).
30. McCallum A. 2004. Best Practice Teaching Strategies for International Students. Export Education New Zealand.
31. MIPEX III (Migrant Integration Policy Index). 2012. Στο <http://www.mipex.eu/>
32. Mitchell B. 2010. How to Integrate Immigrant Children into Mainstream Education? TheBeginner.eu. Στο <http://www.thebeginner.eu/education/258-how-to-integrate-immigrant-c...> (πρόσβαση 06.06.2011)
33. Mulligan D. 2005. Learning and Succeeding in a Caring Environment. Prepared for the Dedicated Instructional Team Of Appomattox County Public Schools.
34. Muñoz V. 2010. The right to education of migrants, refugees and asylum-seekers. Report of the Special Rapporteur on the right to education. Human Rights Council. United Nations, General Assembly.
35. OECD 2006. OECD education systems leave many immigrant children floundering, report shows. Στο http://www.oecd.org/document/1/0,2340,en_2649_201185_3670177_7... (πρόσβαση 28-06-2011).
36. Open Access College. 2012. <http://www.openaccess.edu.au> (πρόσβαση 29/7/2012).
37. Oyenuga S.& Oyenuga T. 2006. 101 Tips To Have Your English Speaking Child Understanding and Speaking Your Heritage Language In Only a Few Short Days. Στο <http://www.101tipsforimmigrantparent.com/> (πρόσβαση 05.2011)
38. Redecker Chr., Haché A., Centeno C. 2010. Using Information and Communication Technologies to promote Education and Employment Opportunities for Immigrants and Ethnic Minorities. Policy Brief. JRC - Institute for Prospective Technological Studies. Luxembourg. European

- Commission.
39. SERC (State Education Resource Center) Best Practices In Education. Στο http://ctserc.org/s/index.php?option=com_content&view=section&id=8... (πρόσβαση 02.06.2011).
40. Shaul M. 2008. Teaching New Immigrants Their Mother Tongue As A Way To Ease The Problems of Immigration and Adolescence. Στο <http://alppi.eu/?p=170> (πρόσβαση 08.06.2011)
41. Skutnabb-Kangas T. 1987. Are the Finns in Sweden an Ethnic Minority? Finnish Parents Talk about Finland and Sweden. Research Project "The Education of the Finnish Minority in Sweden", Working Paper nr 1. Roskilde: Roskilde University Centre, Institute VI.
42. Skutnabb-Kangas T. 2000. Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights? Mahwah, New Jersey & London: Lawrence Erlbaum Associates. Αναφέρεται στο Skutnabb-Kangas Tove (2003) How (Unnecessary) Political Tension Leads To Lack Of Linguistic Human Rights In Education. Στο [http://www.uea.org/vikio/How \(Unnecessary\) Political Tension Lea...](http://www.uea.org/vikio/How_(Unnecessary)_Political_Tension_Lea...) (πρόσβαση 05/06/2011).
43. Staaliche Europa-Schule Berlin. 2012. http://www.berlin.de/sen/bildung/besondere_angebote/staatl_europaschule, <http://www.hvk-gymnasium.de/sesb> (πρόσβαση 29/7/2012).
44. Thomas C. 2009. A positively plurilingual world: promoting mother tongue education. Στο «State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2009».
45. Thomas W. P. & Collier V. 2002. A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students' Long Term Academic Achievement. George Mason University, CREDE (Center for Research on Education, Diversity & Excellence). http://www.crede.ucsc.edu/research/llaa/1.1_final.html
46. UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) 1994. Refugee children: guidelines on protection and care. UNHCR, Geneva.
47. UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) 2001. Learning for a Future: Refugee Education in Developing Countries. Lausanne: UNHCR
48. Watkins K. 2010. Reaching the marginalized. EFA Global Monitoring Report. UNESCO Publishing, Oxford University Press.

Ελληνόγλωσση

49. Ανώνυμος. 2007. Muttersprachlicher Unterricht muss wieder zugelassen werden. Kostenlose Urteile 12/10/2007 (http://www.kostenlose-urteile.de/VGH-Baden-Wuerttemberg_1-S-

- [213207 Muttersprachlicher-Unterricht-muss-wieder-zugelassen-werden.news5024.htm](http://www.213207-muttersprachlicher-Unterricht-muss-wieder-zugelassen-werden.news5024.htm) (πρόσβαση 29/7/2012).
- 50.Ανώνυμος. 2010α. Verpflichtende Sprachtests statt Muttersprachlicher Unterricht. Migazin. Migration in Germany 14/9/2010 (<http://www.migazin.de/2010/09/14/verpflichtende-sprachtests-statt-des-muttersprachlichen-unterrichts>, πρόσβαση 29/7/2012).
- 51.Ανώνυμος. 2010β. Wahlkampfthema: Muttersprachlicher Unterricht für Migrantenkinder. Rhein-Zeitung 6/12/2010 (http://www.rhein-zeitung.de/regionales_artikel,-Wahlkampfthema-Muttersprachlicher-Unterricht-fuer-Migrantenkinder-arid,173569.html, (πρόσβαση 29/7/2012).
- 52.Κοιλιάρη, Α. 2005. Πολυγλωσσία και Γλωσσική Εκπαίδευση. Μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας
- 53.Μακρή Ό. & Ήργης Α. 2008. Τα Γλωσσικά Ανθρώπινα Δικαιώματα δείκτες Ποιότητας και Πολιτισμού. http://www.frl.auth.gr/sites/congres/Interventions/GR/makri_Hrgis.pdf
- 54.Κουτσού Ευ. 2007. Γενικές παρατηρήσεις στη λειτουργία της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στην Αυστραλία. Υπηρεσιακή έκθεση της συντονίστριας εκπαίδευσης Δυτικής, Βόρειας και Νότιας Αυστραλίας.
- 55.Παπαδοπούλου Ε. 2009. Ο ρόλος της γλώσσας καταγωγής των αλλοδαπών μαθητών και μαθητριών στην εκπαίδευσή τους. Στα Πρακτικά του 12^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Μετανάστευση – Διαχείριση Συγκρούσεων και Παιδαγωγική της Δημοκρατίας». Πάτρα.

4. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αυστραλία

<http://www.openaccess.edu.au/>

Αυστρία

www.muttersprachlicher-unterricht.at

Ελβετία

http://www.vsa.zh.ch/internet/bildungsdirektion/vsa/de/schulbetrieb_und_unterricht/faecher_lehrplaene_lehrmittel0/sprachen/heimatliche_sprache_kultur_hsk0/hsk_onlinestundenplan.html

Εσθονία

http://www.coe.int/t/dg4/education/diversity/Default_en.asp

Γερμανία

http://www.berlin.de/sen/bildung/besondere_angebote/staatl_europaschule/

<http://www.migazin.de/2010/09/14/verpflichtende-sprachtests-statt-des-muttersprachlichen-unterrichts/>

http://www.rhein-zeitung.de/regionales_artikel,-Wahlkampfthema-Muttersprachlicher-Unterricht-fuer-Migrantenkinder- arid,173569.html

<http://www.kostenlose-urteile.de/Muttersprachlicher-Unterricht-muss-wieder-zugelassen-werden.news5024.htm>

<http://www.spd.landtag-bw.de/index.php?docid=2879>

<http://www.li->

[hamburg.de/fix/files/doc/HspU_2008_07_15_RP_Grundsich.2.pdf](http://www.hamburg.de/fix/files/doc/HspU_2008_07_15_RP_Grundsich.2.pdf)

<http://www.hamburg.de/contentblob/2482192/data/herkunftsspr-unterricht-gs.pdf>

<http://www.hamburg.de/contentblob/2536336/data/herkunftssprachlicher-unterricht-gy8-sek-i.pdf>

<http://www.esmunich.de/>

<http://www.hvk-gymnasium.de/sesb>

http://www.berlin.de/sen/bildung/besondere_angebote/staatl_europaschule/

Ιταλία

<http://www.mipex.eu/italy>

<http://www.queensu.ca/mcp/immigrant/evidence/Italy.html>

Καναδάς

<http://www.queensu.ca/mcp/immigrant/evidence/Canada.htm>

<http://www.mipex.eu/canada>

Φινλανδία

http://www.infopankki.fi/en-gb/education_kainuu/

<http://www.mipex.eu/>